

NR. 92 DECEMBER 2019

ASTERISK

DPU
AARHUS UNIVERSITET

PENGE OG
PÆDAGOGIK

INVESTERING I MENNESKER

NY UNDERSØGELSE
Piger har lavere it-selvtillid
end drenge

STØTTEKRONER
Få hele historien om SU

TEKNOLOGIFORSTÅELSE
Computerherredømme
bør ligge hos os alle

NU MÅ AKADEMIKERLEDEN GODT SNART STOPPE

Politikere, meningsdannere og erhvervsfolk kritiserer universiteterne for at skabe akademiske uddannelsessnobber, som er for fine til andet end drømmejobbet. Men drømmejobbet er på vej ud. Det er fordomsfuldhed over for akademikere desværre ikke.

Af CLAUS HOLM,
instituttleder, DPU, Aarhus Universitet

Fordommene mod akademikere nærmer sig et niveau, der er Holberg værdigt. De udfører pseudoarbejde, de er for mange, de er forkerte, de bliver for dygtige, de er forkælede, og de er snobbete, lyder det. Stik imod det faktum, at veluddannet akademisk arbejdskraft fortsat løfter produktiviteten i danske virksomheder. Ikke desto mindre falder der verbale tæsk. Efter sigende skulle ledige nyuddannede akademikere være for fine til at arbejde i Netto, mens de søger drømmejobbet. Men er akademikere virkelig for fine til andet end drømmejobbet – eller er de verbale tæsk 'blot' en del af dansk fordomsfuldhed over for akademikere?

Historien om akademikerskepsis er ikke ny. Helt tilbage i 1723 skildrede Ludvig Holberg sin antipati for by-akademikeren og sin sympati for bonden på landet i sin måske mest berømte komedie "Erasmus Montanus".

Rasmus Berg vender tilbage til sin fødeegn fra universitetet i København. Ikke alene med en fin akademisk grad, men også for fin til at blive kaldt Rasmus. Erasmus Montanus vil han kaldes – eller Monsieur Montanus.

Forventningerne er store. Selv om faren, Jeppe, synes, det er underligt, at Rasmus skriver breve på latin til ham, så tror forældrene alligevel, at Rasmus alene ved sin hjernekraft "kan udrette mere vort hus til nytte i en time end den anden (hans bror Jacob) på et år". Den lærde skulle skaffe brød på bordet.

Så skuffelsen er tilsvarende stor. Forældrene og folk på fødeegnen finder ud af, at Rasmus er blevet til en arrogant og bedrevende akademiker – en blærerøv. Erasmus tryner sine omgivelser med logik, lærdom og latin, så de bogstaveligt talt bryder sammen i gråd. Det gør man ikke ustraffet. Det går tilbage for Erasmus Montanus. I stedet for beundring får han kritik. For Erasmus forbinder sig ikke med den praktiske verden – ikke før han bliver truet med tæsk og med afbrydelse af forbindelsen til sit livs kærlighed Lisbed, hvis han ikke overgiver sig til datidens folketro på, at 'jorden er flak som en pandekage'.

Hvad kan vi lære af den 300 år gamle komedie?

To ting.

Det er klart, at hvis man – som Erasmus Montanus – ender i akademisk hovmod, så går det galt. Man fatter ikke, hvordan al den nye viden og lærdom skal nytte i praksis. Det bliver til selvtilstrækkelighed.

Og for det andet lærer komedien os, at indbildskheden ikke kun gælder akademikerne. Også praktikerne kan være for fine på den og tryne akademisk viden. Selv når den er sand (i nutiden er denne pointe mindre anerkendt – det er måske en af årsagerne til akademiker-'bashingen').

Men har vi stadig brug for at tæske hovmod ud af akademikere?

Ja, men kun til en vis grad, for man har 'tæsket løs' i et stykke tid.

For danske politikere og universiteter har siden 2007 været i fuld gang med at sikre uddannelsernes relevans. 00'ernes vækst i opta-

get på akademiske uddannelser er udjævnet i 2010'erne. Fokus på beskæftigelsesmuligheder og match mellem udbud og efterspørgsel er historisk stærkt.

Alle – ikke mindst de studerende – ved, at der er brug for færre akademikere, og at de, der uddannes, skal være anvendelige og finde beskæftigelse i flere sammenhænge. Af samme grund lægger universiteterne i dag mere vægt på den forskningsbaserede undervisnings relevans for de kommende kandidaters beskæftigelse.

Lektor Lars Geer Hammershøj, DPU, Aarhus Universitet, har formuleret det sådan, at universiteterne er ved at vende tilbage til det hovedformål og succeskriterium, de historisk set har opfyldt ved at forberede studerende til professionel beskæftigelse – et hovedformål, de nu igen søger at realisere, men med henblik på et foranderligt arbejdsmarked.

Universiteterne ved med andre ord godt, at deres eksistensberettigelse ikke alene hviler på at henvise til forskningens Einstein-øjeblikke. Universiteternes udnyttelse af intelligensreserven og skabelsen af mønsterbrydere i et stadigt større masseuniversitet giver heller ikke andet end historiske klap skuldrene.

I dag – og i fremtiden – vil universiteterne i stigende omfang fokusere på at forberede kandidaterne til beskæftigelse. Og ikke kun i drømmejobbet.

For job- og efterspørgselssituationen er usikker og foranderlig. Det ved de danske studerende allerede godt. De har hørt, at drømmejobbet ikke eksisterer, og at fremtidens karriere nok snarere udgør en mosaik med forskellige typer af job på et foranderligt arbejdsmarked. Mit bud er, at det vil intensivere den søgning efter forskellige og nye jobs, som allerede er et dominerende træk ved især yngre arbejdskrafts søgning i Danmark.

Af samme grund bliver universiteternes og de studerendes fælles ambition at skabe en relevant akademisk uddannelse. Også til gavn for Netto. Så mens drømmejobbet er på vej bort, så drømmer jeg om, at dansk fordomsfuldhed over for akademikere går samme vej.

Redaktion

Claus Holm (ansvarshavende redaktør)
Mathilde Weirsøe (orlov)
Maj Juni (redaktør)
Lisbeth Hartmann
Ib Jensen (bogredaktør)

Redaktionskomité

Carsten Fogh Nielsen
Carsten Henriksen
Dorte Kousholt
Helene Gad Ratner
Helle Rørbech
Jon Dag Rasmussen
Ulf Dalvad Berthelsen

Skribenter

Carsten Henriksen
Eva Holm Frydensberg
Maj Juni
Knud Holt Nielsen
Vibe Middelboe

Korrektur

Kirsten Kovacs

Design:

Hiske Jessen
Layout: Toke Bjørneboe
Illustration og forside: Morten Voigt

Kontakt redaktionen

E-mail: asterisk@dpu.dk
Telefon: 87 15 17 45

Redaktionens adresse

DPU – Danmarks institut for
Pædagogik og Uddannelse
Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

Abonnement

Abonnementet er gratis og
kan bestilles på dpu.au.dk/
asterisk

Tryk:

Scanprint A/S
ISSN nr: 1601-5754
Oplag: 11.000

Asterisk er et magasin for
aktuel uddannelsesforsk-
ning. Asterisk udkommer fire
gange årligt og er udgivet af
DPU – Danmarks institut for
Pædagogik og Uddannelse,
Aarhus Universitet. Artikler eller
illustrationer må ikke eftertryk-
kes uden tilladelse.

S. 4-11

FULD VALUTA FOR UD- DANNELSESPENGENE

Økonomiske begreber som produktivitet, investering og effekt er blevet en del af pædagogikken. Men hvordan måler man værdien af en uddannelse, når den også har en værdi i sig selv?

S. 12-15

HISTORIEN OM SU: FØRST TIL DE UBEMID- LEDE EVNERIGE OG SIDEN TIL ALLE OG ENHVER

SU'en koster 15 milliarder danske kroner om året. Asterisk ser nærmere på fænomenet uddannelsesstøtte og følger SU'ens lange historie.

S. 16-18

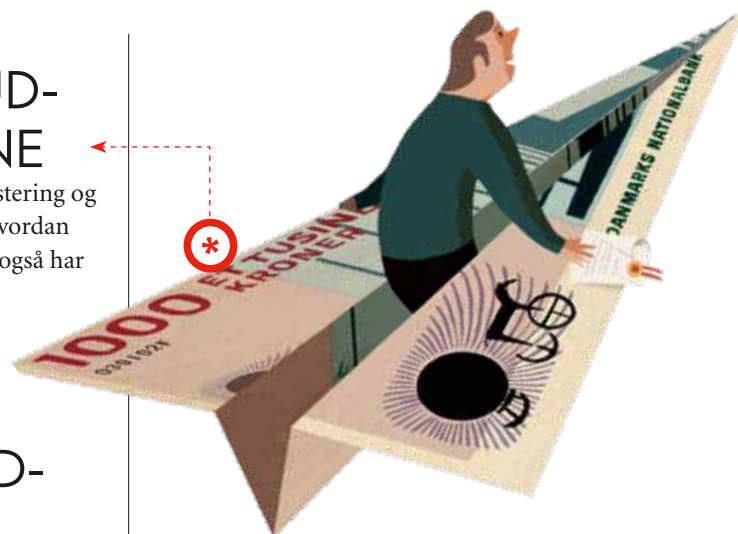
HAR DU PENGE, SÅ KAN DU FÅ...

Det danske uddannelsessystem giver på overfladen lige muligheder for alle. Men ved nærmere eftersyn er længden på vores uddannelse stadig tæt forbundet med størrelsen på vores forældres pengepung.

S. 22-24

PIGER KLARER SIG JO IKKE SÅ GODT I MATEMATIK, VEL?

Kulturen i klasserummet, forventninger og kønsstereotyper er afgørende for, hvordan piger præsterer i matematik og naturvidenskab. Det bliver ofte en selvopfyldende profeti. Nyt projekt undersøger skolekul-
turens betydning.

S. 26-27

VI KØBER OS FRI

Efterskoler er populære som aldrig før og højskolernes elevtal er steget de seneste år. Men hvad er det, der ligger bag succesen?

S. 30-33 SPOT PÅ NY FORSKNING

KØNSFORDOMME SKABER COMPUTER- ULIGE HEDER

Formentlig grundlægges skævheden kønnene imellem på it-uddannelserne allerede i folkeskolen. Det er en af konklusionerne i den nyeste internationale undersøgelse af skoleelevers it-kompetencer, ICILS 2018.

S. 34-35 KOMMENTAR

DER ER BRUG FOR TEKNOLOGIFORSTÅELSE

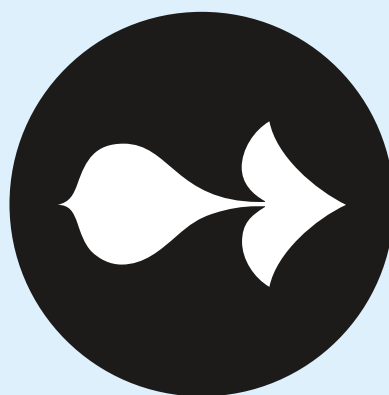
Det er alt for tilfældigt, om danske elever bliver under-
vist i teknologiforståelse. Derfor bør det inkluderes i
folkeskolens obligatoriske fagrække, skriver Elisa Nadire
Caeli i kommentaren.

FULD VALUTA

FOR UDDANNELSESPENGENE

Forurener økonomerne pædagogikken med al deres snak om produktivitet, investering og effekt? Eller er det faktisk pædagogikken, der har brug for en håndsrekning, hvis den ikke skal spille fallit? Asterisk ser på, hvordan økonomi og pædagogik krydser bane i velfærdsstatens tjeneste, men undervejs får billedet af skolens formål til at stå uskarpt.

Intet i livet er gratis – heller ikke uddannelse. Eller, det er det jo faktisk. For selvom betalingsuddannelser også vinder indpas i Danmark, kan den enkelte stadig kvit og frit gå i skole, tage en uddannelse og ovenikøbet få en pose penge af staten i studiestøtte. Men det er ikke alle gode gaver, der kommer oven ned. Uddannelse er en dyr fornøjelse, der årligt trækker milliarder ud af statskassen. Kan det nu også svare sig, kunne man spørge på godt jysk. De fleste er nok enige om, at uddannelse er kommet for at blive, men får vi det for pengene, vi ønsker? Og hvordan måler man overhovedet værdien af uddannelse, når det også har en værdi i sig selv, som volder enhver økonomisk målestok hovedbrud?

Vismændenes mål

Formandskabet for De Økonomiske Råd, de økonomiske vismænd, skriver i deres produktivetsrapport for 2019, hvordan vi, når vi vurderer produktiviteten i grundskolen, også må tage højde for kvaliteten af den læring, der foregår. De foreslår at vurdere kvaliteten ud fra de danske elevers scorer i PISA-undersøgelserne af 15-åriges færdigheder i læsning, matematik og naturfag. Ifølge Christian Christrup Kjeldsen, viceinstituttleder på DPU, Aarhus Universitet, og leder af Nationalt Center for Skoleforskning er der en række problemer ved den tilgang til kvalitet i skolen, og på De Økonomiske Råds årsmøde i november gav han sine bud på, hvad kvalitet handler om, og hvordan man også kan vurdere den.

”Det er ikke noget nyt, at man i nationalregnskabet forsøger at opgøre produktivitet på uddannelsesområdet. Når vi bruger samfundets fælles gode, skattekrone, på at investere i den enkeltes uddannelse, er det legitimt at spørge, hvad samfundet får igen. Hidtil har opgørelserne dog alene bygget på input-output-teknologi, hvor produktivitet blev målt på antal af elever i skolen og antal undervisningstimer set i forhold til, hvad skolegangen koster samlet set. Jeg er enig med de økonomiske vismænd i, at det er et meget dårligt mål for produktivitet, og at vi bør finde en bedre måde at måle den på. Men ud over det problematiske ved PISA-undersøgelserne i sig selv mht. resultaternes sikkerhed og sammenlignelighed er dét også et alt for snævert begreb om kvalitet,” siger han.

Den skjulte reserve

For at forstå hvorfor vi i dag overhovedet mener, det giver mening at tale om produkti-

»Det er en 'return of investment'-tankegang, hvor det, der investeres i, er mennesker, og udbyttet er den værdi, det skaber for samfundet at give dem en uddannelse«

Christian Christrup Kjeldsen

vitet og pædagogik i samme åndedrag, skruer vi tiden tilbage til 1960'erne, hvor økonomi og uddannelse blev kædet sammen i 'human capital'-teorien. Økonomerne begyndte at interessere sig for sammenhængen mellem det afkast, den enkelte kunne få af sin uddannelsesindsats, og de omkostninger, denne indsats var forbundet med. Vejen til velstand i samfundet gik via uddannelse, og kun med veluddannet arbejdskraft med de rigtige kompetencer kunne man skabe økonomisk vækst, lød det nye mantra.

I dette årti havde man en idé om en ubrugt intelligensreserve, som man i Danmark og en række andre vestlige lande blev opsat på at få bragt i spil. Hvis samfundet investerede i at uddanne dem, der ellers aldrig ville få en uddannelse, ville gevinsten vise sig i form af større vækst. 'Human capital'-tanken ligger da også bag de massive investeringer i uddannelse, der sætter sig igennem i de vestlige samfund fra 1960'erne.

”I den tænkning, som har holdt ved siden, er det naturligt at se på, hvor stort det samfundsmæssige afkast af investeringen i uddannelse er i forhold til omkostningerne. Det er en 'return of investment'-tankegang, hvor det, der investeres i, er mennesker, og udbyttet er den værdi, det skaber for samfundet at give dem en uddannelse. I et velfærdssamfund som vores, hvor vi tager velstanden for givet, sløres vores blik nemt for, at velstanden er forudsætning for velfærd. Men hvis man går ind på 'human capital'-tanken, er produktivitet i uddannelse forstået som, at vi med de resurser, vi har, ønsker at nå så langt som muligt, et selvindlysende gode: Hvordan kan man *ikke* ønske produktivitet?” siger Christian Christrup Kjeldsen.

Mål og middel blandes sammen

Hvis uddannelsesproduktivitet er et selvindlysende gode, er det knap så selvindlysende, hvilke formål produktiviteten skal tjene. Det skyldes ifølge Christian Christrup Kjeldsen,

at uddannelse både har en iboende værdi og en økonomisk værdi.

”Uddannelse udgør en værdi i sig selv, som ikke kan måles i kroner og ører, og folkeskolen har en formålsparagraf, der ikke umiddelbart kan sættes på en produktivetsformel,” siger han.

Vi vil gerne have fuld valuta for uddannelsespengene, og det mener vi at få, når produktiviteten stiger. Men når denne valuta ikke kan omveksles til kroner og ører, uden at noget går tabt, hvilke andre veje er der så til at blive kloge på produktiviteten? Alle tre PISA-fag, læsning, matematik og naturfag er relevante kvalitetsindikatorer, mener Christian Christrup Kjeldsen, men man kunne også tage afsæt i de årlige målinger af skoleelevers trivsel eller i den internationale ICCS-undersøgelser af 15-årige elevers politiske dannelse. Derudover ville det være relevant at vurdere kvaliteten ud fra de kompetencer, eleverne opnår i de æstetiske, musiske og praktiske fag, og dybest set også tage højde for, hvordan den enkelte elev senere i sit liv vurderer, hun er blevet rustet til sin tilværelse.

”Spørgsmålet er så, hvordan vi operationaliserer disse indikatorer på kvalitet. Hvis vi måler det rigtige, er det fint, for så kan vi følge med i, om vi styrker det, vi som samfund er enige om er vigtigt. Men det dur ikke, at vi spørger: ”Hvad har vi tal på?” og så kun måler ud fra det. Det må starte med, at vi spørger: ”Hvad vil vi gerne måle på, og hvordan får vi tal på det?” siger Christian Christrup Kjeldsen.

Man kan altså godt give bud på andre måder at måle kvalitet på som en dimension af produktiviteten. Men det ændrer ikke ved, at vi ifølge Christian Christrup Kjeldsen er nødt til at have styr på, hvad der er mål, og hvad der er middel, når vi taler om uddannelsesproduktivitet.

”Det er et grundlæggende problem, at der ofte sker en ombytning af, hvad der er målet med uddannelse, og hvad midlerne til at

NYTTIGE BORGERE I STATEN

"Ved Børnenes Undervisning skal der i Almindelighed tages Hensyn til at danne dem til gode og retskafne Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk-christelige Lære; samt til at bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten."

Fra Skoleloven af 1814

"Aristoteles (384-322 f.Kr.) så penge som et middel til at opretholde eksistensen, så vi får mulighed for at virkeliggøre det gode liv; og kritik af mål og middel-ombytningen finder vi også senere hos Immanuel Kant (1724-1804). I mindre målestok er det denne ombytning, der finder sted, hvis man vil måle skolens kvalitet på, hvorvidt de 15-årige, givet de resurser, man investerer i

skolen, over tid opnår bedre PISA-scorer. Det er selvfølgelig vigtigt, at eleverne bliver dygtige til læsning, matematik og naturfag, men formålet med skolen kan jo aldrig alene være at blive bedre til de tre discipliner," siger han.

Ud med læreren, ind med computeren

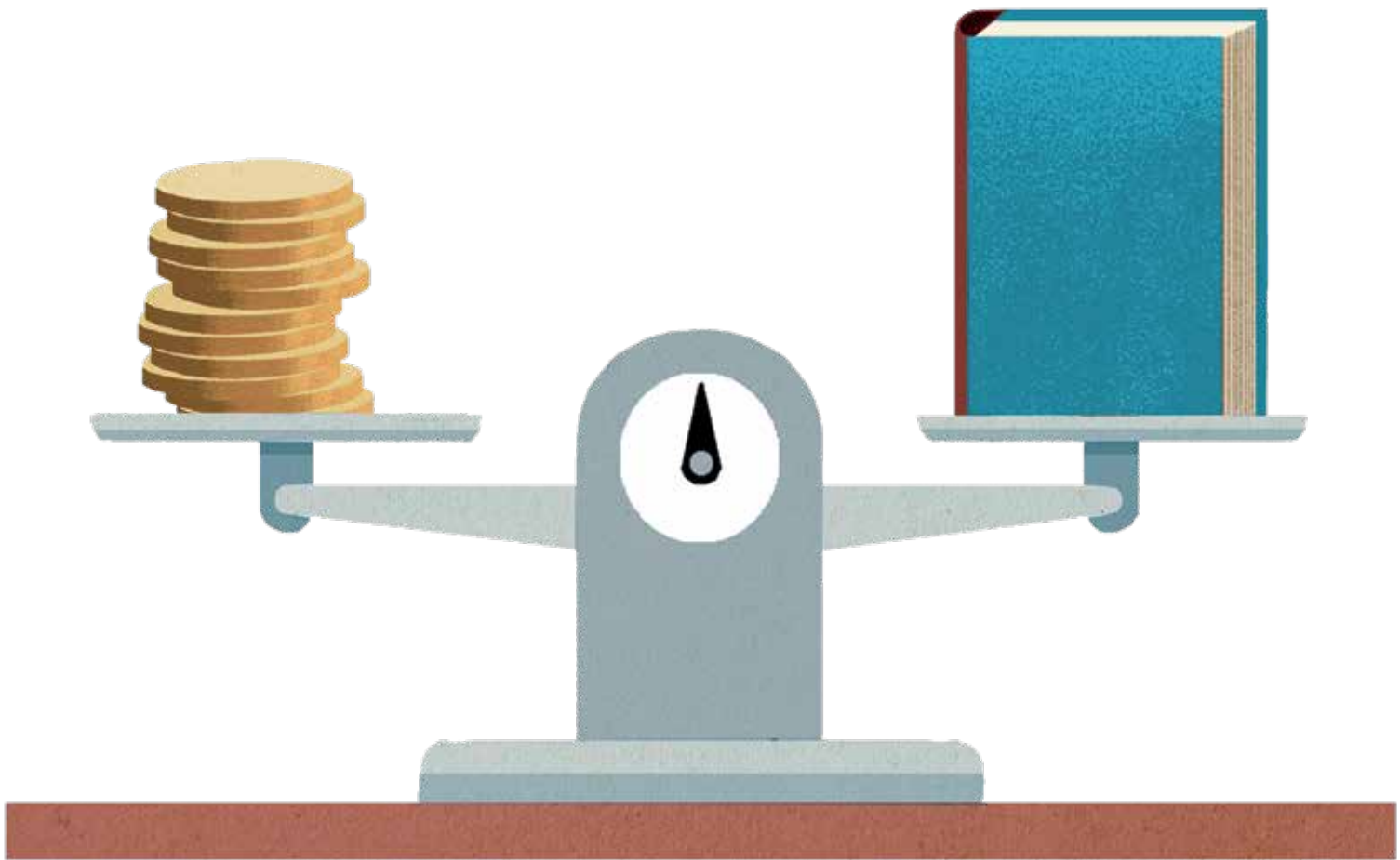
Produktivitet handler i sin grundform om forholdet mellem input og outcome: Hvor meget tid, hvor mange penge og hvor meget arbejde investerer man i produktet, og hvad er resultatet, afkastet eller effekten. Ifølge Christian Chrstrup Kjeldsen er der groft sagt to knapper, man kan skrue på, hvis man vil øge produktiviteten. Man kan enten for den samme investering forsøge at opnå et bedre resultat eller for en mindre investering forsøge at opnå det samme resultat. Den sidste model spøger i baggrunden, når vismændene i deres produktivitetsrapport nævner, at der kan være et potentiale for effektivisering i skolen ved at erstatte lærere helt eller delvist med computere.

"Tanken er, at man med færre lærere kan opnå de samme resultater. Der er indlysende didaktiske muligheder i digitale læremidler, >

opnå det er. Selv hos en af ophavsmændene til 'human capital'-tænkningen, Gary Becker (1930-2014), kan man læse, at målet først og fremmest er samfundets samlede velfærd. Perspektivet på produktivitet må altså være bredere, fordi skolen skal give os noget på mange fronter," siger Christian Chrstrup Kjeldsen.

En tilsvarende ombytning finder sted, når vi i stedet for at se økonomisk konkurrencedygtighed som middel til velfærd i samfundet, gør det til mål i sig selv. Konsekvensen er, at vi begynder at måle uddannelse på, om det resulterer i kompetent arbejdskraft, så den enkelte kan tjene penge til sig selv og den virksomhed, der ansætter ham, og betale skat til samfundet. Hvor det at være arbejdsduelig ifølge Christian Chrstrup Kjeldsen snarere bør ses som et af midlerne til at gøre os til oplyste, deltagende og livsduelige borgere i et demokratisk velfærdssamfund.

Vi lever groft sagt ikke kun for pengenes skyld, men vi er ikke de eneste, der har været i fare for at stirre os blinde på dem. Christian Chrstrup Kjeldsen peger på, hvordan denne ombytning af mål og middel er et klassisk tema i moralfilosofien.

men derfra og så til at sige, at vi kan erstatte lærerne for at øge produktiviteten, er der meget langt. Her er der byttet om på mål og middel, for dét at have en lærer er ikke bare at have en underviser, men indebærer et betydningsfuldt møde med en voksen, der kan sætte spor i det enkelte menneskes liv. Spor, der ikke alene handler om at blive bedre til at læse eller regne, men om, hvordan man agerer som menneske sammen med andre i et samfund,” siger Christian Chrstrup Kjeldsen.

Det kapable menneske

At tale om produktivitet giver altså kun mening, når vi kan besvare spørgsmålet: Produktivitet i forhold til hvad? Vi må med andre ord starte med at definere skolens kerneydelser, og til det formål kan man ifølge Christian Chrstrup Kjeldsen med fordel skele til den amerikanske filosof Martha Nussbaums (1947-) tanker om ’humane kapabiliteter’. Ifølge Nussbaum skal et samfunds grad af fremskridt ikke primært vurderes ud fra økonomiske indikatorer, men ud fra, hvorvidt samfundet skaber

»...dét at have en lærer er ikke bare at have en underviser, men indebærer et betydningsfuldt møde med en voksen, der kan sætte spor i det enkelte menneskes liv. Spor, der ikke alene handler om at blive bedre til at læse eller regne, men om, hvordan man agerer som menneske sammen med andre i et samfund«

Christian Chrstrup Kjeldsen

social retfærdighed og velbefindende for den enkelte. Alle mennesker bør have mulighed for at udfolde og få opfyldt ti grundlæggende friheder, de såkaldte ’kapabiliteter’, for det er gennem dem, vi realiserer, hvad det vil sige at være et sandt menneske.

En af disse kapabiliteter er ’sanser, fantasi og tænkning’.

”Det realiserer vi gennem uddannelse, der inkluderer – men netop ikke begrænser sig til – at vi kan læse og skrive, behersker matematik og har kendskab til videnskaben. Så en af skolens kerneydelser er selvfølgelig at tilvejebringe faglig kunnen og kompetencer hos eleverne, men det er netop midler til et mål: at vi kan ræsonnere og bruge vores sanser og fantasi,” siger Christian Chrstrup Kjeldsen.

En anden kapabilitet er ’kontrol over sine omgivelser’. Det handler bl.a. om retten til at søge og finde beskæftigelse på lige fod med andre og til i sit arbejde at indgå i meningsfulde relationer til sine kolleger, baseret på gensidig anerkendelse.

”Det er også en kerneydelse for skolen at uddanne os til arbejdsmarkedet. Men det afgørende er den begrundelse, det sker med.

Er det først og fremmest for at øge social retfærdighed og det menneskelige velbefindende, som altså bl.a. sker, når vi indgår i meningsfulde arbejdsfællesskaber? Eller er det fordi vi ser uddannelse som en maskine i det store produktionsapparat, der skal øge den samlede kapital i samfundet”, siger Christian Chrstrup Kjeldsen og hentyder til den britiske økonom Adam Smiths hovedværk 'The Wealth of Nations' fra 1776.

Her argumenterer Adam Smith for, at uddannelse er noget, vi investerer i for at skabe økonomisk fremgang, og at den som en maskine, fabriksejeren køber for at øge produktiviteten, helst skal tjene sig selv ind. Tilsvarende kan den, der investerer i sin egen uddannelse, med rette forvente at få en højere løn end dem uden uddannelse. Devisen er, at udbyttet skal stå mål med investeringen og helst give overskud.

”Når vi siger, at uddannelse skal give os kompetencer, så vi kan komme ind på arbejdsmarkedet, er det altså et helt legitimt middel. Men der er forskel på, om målet først og fremmest er, at vi gennem arbejde realiserer det menneskelige eller skaber økonomisk vækst,” siger Christian Chrstrup Kjeldsen.

Parløb mellem arbejde og dannelse

At skolen skal forberede os til at arbejde er ikke nyt. Ifølge Ove Kaj Pedersen, professor emeritus fra CBS, har pædagogisk og økonomisk tænkning altid hængt sammen herhjemme, i hvert fald siden Reformationen i 1530'erne.

”Fra vi indfører undervisningspligt i Danmark med Skoleloven af 1814 og op gennem 1800-tallet er det karakteristisk, at både almueskolen og den lærde skole har to formål: at danne eleverne til national identitet gennem undervisning i kristendom, sprog, historie osv. og at give dem færdigheder til at kunne arbejde som nyttige borgere i staten. Det er den periode, hvor nationalstaten opbygges, hvor kapitalismen bryder igennem i Danmark, og hvor den internationale konkurrence begynder at sætte sig igennem. Men arbejde og dannelse blev tænkt sammen allerede i Kirkeordinansen fra 1539, der indeholder den allerførste skolelovgivning i Danmark. Her betones naturligvis, at skolen gennem undervisning i kristendomskundskab skal give børnene den rette forståelse af den kristne tro, men derigennem er målet også at skabe en arbejdsduelig og arbejdsom befolkning,” siger Ove Kaj Pedersen.

Den store katastrofe

De civilisatoriske sammenbrud under Første og Anden Verdenskrig førte til et brud

»...en af skolens kerneydelser er selvfølgelig at tilvejebringe faglig kunnen og kompetencer hos eleverne, men det er netop midler til et mål: at vi kan ræsonnere og bruge vores sanser og fantasi«

Christian Chrstrup Kjeldsen

UDDANNELSE SOM AFKAST AF TILVÆRELSESOPLYSNING

...til skole hører oplysning om den tilværelse vi har med og mod hinanden, oplysning om samfundets indretning og historiens gang, om naturen vi er indfældet i med vort åndedragt og stofskifte, om universet vi er indfældet i med vores sanser. For at have en enkelt gløse om det, vil jeg kalde det tilværelsesoplysning... Hvad vi må stå fast på, er, at formålet med skolen er oplysning, så vi ikke af vort samfunds karakter af arbejdssamfund lader os forlede til at reducere skolens formål til at være uddannelse. Uddannelse i skolen er et afkast, som tilværelsesoplysningen giver.

Fra K.E. Løgstrup: *Skolens formål*, 1981

Kilde: dpu.au.dk/skolensformal

mellem pædagogik og økonomi. Især efter Anden Verdenskrig slår pædagogik igennem som selvstændig disciplin og et særligt begreb, som både politikere og offentligheden tager til sig.

”Pædagogikkens opgave bliver at danne os til mennesker, adskilt fra spørgsmålet om arbejdsmarkedskompetencer. Den adskillelse havde vi ikke set herhjemme før, og der skal en stor menneskeskabt katastrofe til for at motivere den og gøre den politisk accepteret. Pædagogikkens domæne er dannelse, og det-

te nye enstrengede fokus udspringer dybest set af ønsket om at genopbygge menneskeartens menneskelighed efter myrderierne i de to verdenskrige. Det udtrykkes eksemplarisk i K.E. Løgstrups begreb om tilværelsesoplysning som skolens formål, som noget, der ikke bare overgår, men nærmest er i opposition til arbejdsduelighed,” siger Ove Kaj Pedersen.

Efter mere end 400 års parløb mellem arbejde og dannelse går de altså hver til sit efter Anden Verdenskrig. Pædagogik bliver en disciplin, som der med offentlig finansiering undervises og forskes i, og en stor generation af lærere uddannes efter en bestemt forståelse af pædagogik, der vil danne børn og unge mennesker til en menneskelig tilværelse, og hvor arbejde kommer i anden række. Helt frem til 1972 var der kun syv års undervisningspligt, og ifølge Ove Kaj Pedersen skete der en stærk institutionel sontring mellem almindelig dannelse og orientering mod arbejdsmarkedet efter de syv obligatoriske skoleår. For de unge, der fortsatte i realskole og gymnasiet, var almindelig dannelse omdrejningspunkt for uddannelsen, mens det for de unge, der gik erhvervsvejen og blev lærlinge, var erhvervskompetencer og tilknytning til arbejdsmarkedet.

Genforeningen

Det er denne sontring mellem erhvervsarbejde og dannelse, der begynder at gå i opløsning fra midten af 1980'erne og især op gennem 1990'erne. Økonomien trænger ind i uddannelsespolitikken, og pædagogikken må igen forholde sig til, at dens opgave også er at give børn og unge erhvervskompetencer, der efterspørges på arbejdsmarkedet.

Ifølge Ove Kaj Pedersen er en af forklaringerne på denne gentænkning af forholdet mellem økonomi og pædagogik, at den internationale konkurrence for alvor sætter sig igennem i denne periode.

”Vi går fra en velkendt todelt verdensøkonomi, hvor Vesten og Sovjetunionen står over for hinanden, til én stor broget global konkurrence, hvor Danmark nu skal konkurrere med asymmetriske, usammenlignelige økonomier, ikke mindst den kinesiske, der buldrer frem. Det er velkendt, at fordi vi forudsætter, at vi på forhånd har tabt konkurrencen ift. arbejdsudbud og pris, så må vi konkurrere på kompetencer. Vi oplever derfor et voldsomt pres på arbejdsmarkedet, der efterspørger kompetent arbejdskraft, og vi bliver, ikke bare herhjemme, men også internationalt, opmærksomme på, at samfundsinvesteringer i livslang læring er nødvendige for at tilvejebringe denne arbejdskraft,” siger han.

Pædagogikkens heroiske opgave

En anden forklaring hænger sammen med de forhåbninger, der blev knyttet til pædagogikken efter Anden Verdenskrig, men som den ikke af egen kraft kunne indløse.

”Både grundskole og ungdomsuddannelser fik pålagt en heroisk opgave, der gik ud på at danne den enkelte til det, jeg kalder ’den dydige borger’. En god samfunds- og medborger, der frivilligt gør det, der skal til for at realisere et socialt retfærdigt samfund, hvor alle er lige, og hvor ingen søger personlige fordele på bekostning af fællesskabet eller undlader at bidrage til det. Den dydige borger bygger på et ideal om, at vi alle på tværs af køn, klasse, etnicitet osv. først og fremmest er mennesker, dvs. ligeværdige,” siger Ove Kaj Pedersen.

Idealet hænger sammen med FN’s Verdenserklæring om Menneskerettighederne fra 1948, og det betyder, at pædagogikken får til opgave at gå bagom sociale, etniske, religiøse og kønsmæssige forskelle og forme mennesket i os. Et menneske, der netop ikke lægger forskellen mellem os til grund for sin livsholdning eller deltagelse i samfundet.

”En sådan opgave kan næsten kun forstås i lyset af Anden Verdenskrig, hvor millioner blev dræbt ud fra ideologier om forskelle mellem befolkningsgrupperne, og den er udtryk for en af de største politiske drømme i dansk historie,” siger han.

Penge begynder at betyde noget

Drømmen skulle netop realiseres gennem pædagogik, og målet var dannelse og arbejde til alle. Men fra slutningen af 1970’erne og begyndelsen af 1980’erne sætter kritikken af denne drøm ind.

”Det viser sig, at der bliver ved med at være en gruppe mennesker, som ikke får en uddannelse eller bliver inkluderet på arbejdsmarkedet. Drømmen om social lighed gennem dannelse og uddannelse alene begynder at forvitte. Fra at være samfundets glørværdige institution, der skal realisere ligeværdighed og medborgerskab, møder skolen nu kritik for, at det ikke er lykkedes at realisere utopien fuldt ud,” siger Ove Kaj Pedersen.

»Selvom skolen faktisk er en stor succes, fordi det lykkes at få historisk mange videre på en ungdomsuddannelse, begynder vi fra 1990’erne at fokusere på det, der ikke lykkes: At få alle med på uddannelsesvognen«

Ove Kaj Pedersen

Det er i den periode, vi begynder at rette resurseblikket mod skolen. Hele velfærdsprojektet efter Anden Verdenskrig er grundlagt på en forventning om kontinuerlig stigning i den økonomiske velstand. Men Oliekrisen i begyndelsen af 1970’erne var startskuddet til en langvarig og dyb økonomisk krise, hvor væksten faldt drastisk, dvs. velstandsgrundlaget for at finansiere en allerede meget stor velfærdsstat ændrede sig radikalt. Krisen førte også høj arbejdsløshed med sig og betød, at flere ungdomsårgange aldrig fik fodfæste på arbejdsmarkedet.

”Det førte til en debat i samfundet om, hvorvidt det var den økonomiske krise, der var skyld i, at disse ungdomsårgange livslangt måtte kæmpe mod arbejdsløshed, eller om det var, fordi de ikke var kompetente eller villige nok til at arbejde. En debat med andre ord om, hvorvidt skolen med dens drøm om dannelse havde fejlet ift. også at gøre de unge til arbejdsvillig kompetent arbejdskraft. Alt efter politisk tilhørsforhold og ideologisk selvforståelse blev aben placeret det ene eller det andet sted. Uanset hvad

ser vi her en begyndende kritik af velfærdsstaten, herunder af folkeskolen, der får stadig mere politisk vind i ryggen, og som, når vi når op sidst i 1980’erne og i 1990’erne, fører til en grundlæggende reformulering af forholdet mellem pædagogik og økonomi,” siger Ove Kaj Pedersen.

Der opstår et pres på velfærdsstaten for at effektivisere og blive mere omkostningsorienteret, ift. hvad vi får ud af investeringerne i velfærd. Det gælder ikke bare i uddannelsespolitikken, men også i social- og arbejdsmarkedspolitikken.

”Penge – og ikke mindst hvordan vi bruger dem – begynder at betyde noget, og vi får nu diskussionen om, hvordan det kan være, at vi putter så mange ’ressurser’ ind i skolen, og den så ikke leverer det, vi forventer. Selvom skolen faktisk er en stor succes, fordi det lykkes at få historisk mange videre på en ungdomsuddannelse, begynder vi fra 1990’erne at fokusere på det, der ikke lykkes: At få alle med på uddannelsesvognen. 95 %-målsætningen fra 2006 er et af de tydelig-

ste udtryk for dette. Ambitionen om uddannelse for alle opretholdes, selv da velstandsgrundlaget begynder at skride, og derfor vinder omkostningstænkningen indpas,” siger Ove Kaj Pedersen.

Økonomisk gulerod og pisk

Med den nye omkostningsbevidsthed introducerer velfærdsstaten et nyt princip, nemlig incitamentsstyring. Spørgsmålene ”Hvad koster det?” og ”Kan det betale sig?” allierer sig nu med spørgsmålet: ”Hvordan kan vi få folk til at gøre det, vi gerne vil have dem til at gøre, men som de ikke gør af sig selv, med mindre vi betaler dem for det?” Svaret er at give dem en økonomisk gulerod, men med guleroden forbeholder velfærdsstaten sig også retten til at svinge pishen, både over for den enkelte, hele professionsgrupper og de offentlige institutioner.

”Med incitamentsstyring begynder velfærdsstaten i højere grad at kontrollere, at både den enkelte og de offentlige institutioner gør, hvad de får penge for at gøre, og at sanktionere dem, hvis de ikke gør det alligevel. På uddannelsesområdet kombineres pædagogik med økonomisk styring. Vi giver alle mulighed for at få SU, fordi vi mener, at langt færre ville tage en uddannelse, hvis de ikke fik økonomisk støtte. Men når det så viser sig, at folk ikke gennemfører på den tid, vi forventer, indfører vi en fremdriftsreform. I socialpolitikken ser vi det allerede fra 1980’erne med differentierede dagpenge- og kontanthjælpssatser,” siger Ove Kaj Pedersen.

Der er ikke blot tale om, at økonomien rækker pædagogikken en hjælpende hånd. I større skala er incitamentsstyring udtryk for et ændret menneskesyn. Det pædagogiske ideal om, at vi alle kan dannes til frivilligt at opføre os som dydige og ansvarlige samfundsborgere, krakelerer, og vi begynder at acceptere, at der skal hårdere midler til.

”Vi indser, at ligegyldigt hvor meget vi gør ud af dannelsen, så vil ikke alle agere lige dannet i alle situationer. Mennesker har også begær og behov, der hos nogle sætter sig igennem som opportunisme, dvs. det fænomen, at man forsøger at få det bedste for sig selv ud af en situation uden skelen til omkostningerne for fællesskabet. Det politiske spørgsmål bliver nu, hvordan vi styrer den iboende menneskelige opportunisme, så den ikke underminerer velfærdsstaten,” siger han.

Efter idealet om den dydige borger er det opportunistiske individ altså den nye realitet, vi må forsøge at håndtere gennem incitamenter, kontrol og sanktioner.

»Vi indser, at ligegyldigt hvor meget vi gør ud af dannelsen, så vil ikke alle agere lige dannet i alle situationer. Mennesker har også begær og behov, der hos nogle sætter sig igennem som opportunisme«

Ove Kaj Pedersen

PRODUKTIVITET I GRUNDSKOLEN IFØLGE DE ØKONOMISKE VISMÆND

»Det nye mål opgør produktionen som mængden af opnået læring pr. elev beregnet ud fra PISA-scorer. Det hidtidige mål for produktionen i grundskolen fra nationalregnskabet er mindre egnet til at opgøre produktivitet, da det er baseret på undervisningstimer og ikke opfanger ændringer i undervisningens kvalitet. Kvalitetsændringer kan eksempelvis opstå som følge af ændringer i lærernes forberedelsestid, reformer eller ny teknologi. Sådanne ændringer vil blive opfanget i det nye mål.«

»Det er muligt, at der er en kognitiv grænse for, hvor effektiv læring kan være, hvilket vil begrænse mulighederne for vedvarende fremskridt. Der kan ligge et fremtidigt effektivitetspotentiale i it-baseret læring, hvor lærere helt eller delvist erstattes af computere.«

”Opportunismen møder vi spektakulært i forestillingen om, at socialt bedrageri, sort arbejde og skatteunddragelse er et udbredt fænomen. Men dybest set er det efterhånden blevet den forståelse af mennesket, der ligger til grund for uddannelses-, social- og arbejdsmarkedspolitikken: Velfærdsstaten støtter dig økonomisk, men er også nødt til at sikre sig, at den får noget for pengene, og at du ikke udnytter den. At den enkelte studerende gennemfører sin uddannelse til tiden, at alle står til rådighed for arbejdsmarkedet,

at de offentlige institutioner lever op til de resultatkontrakter, der er aftalt politisk,” siger Ove Kaj Pedersen og understreger, at dette ikke er udtryk for hans personlige holdning, men en konstatering af de toneangivende konklusioner i nutidens politiske og offentlige debat.

Halleluja-øjeblikket

Ove Kaj Pedersen er enig med Christian Chrstrup Kjeldsen i, at det på den ene side er ønskværdigt med produktivitet i uddannelsessystemet, men på den anden side vanskeligt at måle det. Det kan man gøre ift. resultater: hvor meget produceres der ift. de resurser, der investeres, fx hvor mange eksaminationer, hvor mange elever og studerende osv. Eller man kan gøre det ift. effekten af disse resultater.

Inden for uddannelsessystemet er vi i dag tilbøjelige til at vurdere effekten som høj, hvis transaktionsperioden er kort, mener Ove Kaj Pedersen. Dvs., hvor hurtigt kommer en grundskoleelev i gang med en ungdomsuddannelse eller ind i et lærlinge-forløb, hvor hurtigt kommer en nyuddannet ud på arbejdsmarkedet og finder et job, og hvor mange ’tabes’ i disse transaktioner, dvs. overgange.

”Tendensen i dag er altså, at effekten af uddannelse er noget, der har med økonomi og arbejdsmarked at gøre, og det politiske mål er at minimere transaktionsperioden. Det er ikke længere som på H. C. Andersens tid, hvor dannelse handlede om at rejse verden rundt og få indsigt i menneskets storhed og dårskab. Det store halleluja-øjeblik i dag er, når et nyuddannet ungt menneske får et job. Vores pædagogiske drøm er blevet en høj beskæftigelsesrate,” siger Ove Kaj Pedersen. ■

Læs mere:

www.dors.dk/vismandsrapporter/produktivitet-2019

CHRISTIAN CHRSTRUP KJELDSEN

er dr.phil., vice-instituttleder for forskning ved DPU, Aarhus Universitet, og leder af Nationalt Center for Skoleforskning. Han forsker bl.a. i sammenhængen mellem elevers præstationer i skolen og deres sociale baggrund.

OVE KAJ PEDERSEN er dr.phil., professor emeritus i komparativ politisk økonomi og har udgivet en række bøger på dansk, bl.a. ’Konkurrencestaten’ (2011), ’Markedsstaten’ (2014) og ’Reaktionens tid. Konkurrencestaten mellem reform og reaktion’ (2018).

HISTORIEN OM SU:

FØRST TIL DE UBEMIDLEDE EVNERIGE OG SIDEN TIL ALLE OG ENHVER

SU'en er både en olding på over 100 år og en frisk fætter på fyrre. På papiret holder den guldbryllup med de danske studerende næste år, og båndet mellem dem er kun blevet stærkere og mere selvfølgelig med årene. Her er historien om Statens Uddannelsesstøtte.

Rundt regnet 15 milliarder danske kroner ruller hvert år fra den danske statskasse til de studerende på videregående uddannelser i form af SU-stipendier. Den betragtelige sum til trods er der ikke meget forskning i den danske uddannelsesstøtte, påpeger Thomas Clausen, der forsker i uddannelsesstøttens forvaltningshistorie på DPU, Aarhus Universitet.

Men SU'ens stille liv uden for rampelyset lakker formentlig mod enden, for i begyndelsen af 2019 nedsatte den tidligere regering et ekspertudvalg, som skal kortlægge effekterne af støtten. Hvad det kan ende med, vender vi tilbage til, når vi har stiftet nærmere bekendtskab med selve fænomenet uddannelsesstøtte.

Thomas Clausen tegner et billede af en ydelse, der har bevæget sig fra at være noget, man gav til dem, der var i økonomisk trang, til at være noget, alle studerende har ret til.

”Den offentlige uddannelsesstøtte har – siden den blev indført i starten af 1950’erne – vokset sig stor og stærk, så at sige, og er i dag, ligesom andre udbredte velfærdsgoder, politisk svær at røre ved. Flere og flere danske unge tager en uddannelse, så selvom satserne for SU-stipendier og SU-lån siden slutningen af firserne kun er steget i takt med pris- og lønudviklingen, er det beløb, vi som samfund bruger på SU, vokset meget.”

Da de første spadestik til det, vi kender som SU, blev taget, så uddannelseslandskabet noget anderledes ud end i dag.

”Dengang det var de færreste unge, der læste på en videregående uddannelse, var mange af dem nødt til at arbejde meget under studierne for at have penge nok at leve for – medmindre de havde familie, der kunne hjælpe dem økonomisk, eller de var så

»Dengang det var de færreste unge, der læste på en videregående uddannelse, var mange af dem nødt til at arbejde meget under studierne for at have penge nok at leve for«

Thomas Clausen

heldige at få tildelt et legat. Men i december 1912 skete der noget: En jurastuderende, der hed Emil Fryd, tog initiativ til oprettelsen af Dansk Studiefond, der skulle tilbyde lån med lav rente til mindrebemidlede studerende,” fortæller Thomas Clausen.

Dansk Studiefond var privat med repræsentation fra Undervisningsministeriet. Fondens midler kom fra forskellige velhavende personer og foreninger, men der var kun penge nok til, at et forholdsvis lille antal studerende kunne optage lån.

Finansieret af spil på heste

Det store gennembrud i uddannelsesstøttens historie kom først efter Anden Verdenskrig:

”Blandt politikerne var der efter krigen opstået en stemning af, at man skyldte de unge noget, efter at mange af dem havde været aktive i modstandsbevægelsen og på den måde havde bragt ofre. Og så anså man det for en god idé at give en økonomisk håndsrækning til dem, der havde valgt at tage en uddannelse, og som var ’ubemidlede, dygtige og evnerige’, som det kom til at hedde i lovteksten,” fortæller Thomas Clausen.

I starten af 1950’erne kom Ungdomskommissionen, som havde haft til opgave at kulegrave de unges vilkår, med en betænkning, som anbefalede, at man gav de studerende økonomisk støtte i en størrelsesorden, så deres grundlæggende leveomkostninger blev dækket.

”Det blev dog ikke til noget, for det havde staten slet ikke penge til,” siger Thomas Clausen.

Alternative finansieringsmuligheder dukkede dog op.

”Få år forinden havde man besluttet at gøre det lovligt at spille på sport – hestevæddeløb, fodbold osv. Overskuddet skulle gives til kulturelle formål og foreninger, ligesom vi kender det i dag fra tipsmidlerne, men man endte faktisk med at tage pengene til uddannelsesstøtten derfra. Så man kan godt sige, at uddannelsesstøttens økonomiske grundlag beroede på lidt af en tilfældighed,” siger han.

Trangbaseret og efter skøn

Der kom dog slet ikke så mange penge ud af lovliggørelsen af spilområdet, som man havde regnet med.

”Pengene var små, og man afsatte derfor kun 1,5 mio. kr. om året til uddannelsesstøtte i starten. Det var slet ikke nok i forhold til det antal studerende, der havde behov for støtte,” fortæller Thomas Clausen.

Studiestøtten blev administreret af den såkaldte Ungdommens uddannelsesfond og blev fordelt af decentrale stipendienævn på uddannelsesstederne efter et individuelt skøn, og støtten var således stadig ikke noget, der blev givet til alle.

”Mange betingelser skulle være opfyldt, før man var berettiget til at få den første egentlige studiestøtte. For eksempel blev der taget højde for den studerendes egen og forældrenes indkomst, antal søskende og hvad de eventuelt tjente, karakterniveau og

1913

Dansk Studiefond oprettes på initiativ fra en studerende. Undervisningsministeriet er repræsenteret, men pengene kommer fra velhavende personer og foreninger.

1952

Ungdommens uddannelsesfond bliver oprettet. Den første offentlige uddannelsesstøtte bliver dermed til. 1,5 mio. fra lovliggørelsen af spilområdet er til uddeling.

studieprogression,” siger han. Og selv om man levede op til betingelserne, kunne man stadig ikke vide sig sikker, både fordi beløbet til uddeling var så lavt, og fordi støtten blev uddelt på baggrund af skøn.

I de følgende år opstod der kritik af måden, pengene blev fordelt på:

”Problemet med den decentrale, skønsbaserede forvaltning var, at studerende på sammenlignelige uddannelser, på samme alder og med samme sociale baggrund fik forskellige ydelser,” fortæller han.

SU'en blev en ret

Uddannelsesstøtten blev op gennem 1950'erne og 1960'erne udvidet og lempet, både hvad angår den økonomiske bevilling, antallet af institutioner, hvortil de studerende kunne få støtte, og de betingelser de skulle leve op til for at få støtte. Mest iøjnefaldende i den periode var hævelsen af bevillingen fra 18 mio. til 63 mio. i 1961.

I 1970 vedtog man SU-loven, og administrationen af støtten blev centraliseret. Mange vil måske mene, at det år var skelsættende, men det mener Thomas Clausen er en misforståelse.

”De overordnede støttebetingelser – studieegnethed, studieaktivitet og økonomisk trang – var stadig gældende efter 1970, og ansøgere skulle være fyldt 28 år for at modtage støtte uafhængigt af forældres indtægts- og formueforhold. Der blev heller ikke afsat mærkbart flere penge til området lige med det samme, så alt i alt skete der ikke de store ændringer,” siger han.

Derimod tillægger han året 1979 stor betydning: ”Det var året, hvor SU'en blev en lovbunden overførselsindkomst, og hvor bindende satser for stipendie- og lånebeløb optrådte i lovteksten for første gang.”

Af andre vigtige årstal nævner han 1988: Her steg SU-satserne meget – for studerende

»Jeg bliver overrasket, hvis ikke de foreslår, at stipendiedelen falder væk på hele eller en del af kandidatuddannelsen og bliver erstattet af lån«

Thomas Clausen

over 22 år var der tale om en fordobling. Og i 1996 blev der indført et grundstipendium, der var uafhængigt af forældreindtægten, til alle over 18 år på en ungdomsuddannelse – og så blev ordet ”trang” helt fjernet fra lovteksten.

”Opsummerende kan man sige, at uddannelsesstøttens historie kan inddeles i tre perioder: Op igennem 1950'erne og 1960'erne udbredte man den til at omfatte flere og flere studerende. I næste periode, 1971-1995, blev satserne hævet meget, og i den sidste periode – fra 1996 frem til i dag – har man ikke hævet satserne så meget, men man har begunstiget bestemte grupper, fx handicappede og forsørgere,” fortæller han.

I de seneste tyve år er der ikke sket meget med SU'en, mener han, i hvert fald ikke hvis man ser på hele uddannelsesstøttens historie.

”Nogle studerende vil mene, at fremdriftsreformen i 2013-2014 var en radikal forringelse af deres vilkår, men i et historisk perspektiv var ændringerne ikke dramatiske,” siger Thomas Clausen. ”Det kan godt være, at man strammede op på kravet om studieaktivitet og indførte nogle sanktioner, men der er tidligere sket forringelser af SU'en, og der har også været tiltag, der skulle få de studerende hurtigere igennem, så jeg synes ikke, den reform var specielt skelsættende.”

SU på vej i vælten

Hvad der ifølge Thomas Clausen altså kan betragtes som et par årtier med relativ stilstand, bliver måske afløst af en vis virak, når den tidligere regerings ekspertudvalg kommer med sine anbefalinger, hvilket ventes af ske ved udgangen af 2019.

Ifølge hans vurdering er det sandsynligt, at politikerne kommer til at spare på udgifterne til SU i den nærmeste fremtid:

I 1978-79 forsøgte studenterne sig med en stribe forskellige aktioner for at få hævet uddannelsesstøtten. Her demonstranter på Frue Plads i 1979.

PHOTO: FINN FRANDSEN/SCANPIX

”Jeg bliver overrasket, hvis ikke de foreslår, at stipendiedelen falder væk på hele eller en del af kandidatuddannelsen og bliver erstattet af lån, ligesom vi ser i nogle af de andre europæiske lande,” siger han.

”Jeg tror dog, at mange politikere er lidt nervøse for at lægge sig ud med den store vælgergruppe, som de studerende i Danmark udgør. Undersøgelser viser også, at danskerne synes, det er en god idé at bruge skatte kroner på uddannelse.”

Thomas Clausens egen holdning er, at vi bør diskutere besparelser på SU'en.

”Vi er nødt til at overveje, om vi som samfund har råd til at bruge så mange penge på SU i en tid, hvor udgifterne til andre vel-

færdsområder stiger, blandt andet til omsorg og pleje og til sundhedssektoren.”

Han undrer sig også over, at der ikke står noget eksplicit om formål i SU-loven.

”Politikere fremhæver fra tid til anden, at støtten skal medvirke til at skabe mere lighed i samfundet igennem lige adgang til uddannelse, men det fremgår ikke af lovteksten, og den effekt er aldrig blevet undersøgt til bunds, så om investeringen kan betale sig, er et åbent spørgsmål,” siger Thomas Clausen.

Han tvivler på, at færre unge vil vælge at tage en uddannelse, hvis der skæres i stipendiedelen af SU'en.

”Jeg tvivler på, at det ville medføre et stort fald i antallet af studerende,” siger han og

henviser til en undersøgelse, der blev lavet, efter at Bertel Haarder i 1988 blev tvunget af et flertal uden om regeringen til at sætte ydelsen mærkbart op. ”Det viste sig, at den store stigning i SU-beløbet havde en forholdsvis lille effekt. Frafaldet på uddannelserne blev kun lidt mindre, og antallet af unge, der valgte at studere, steg også kun lidt,” fortæller han.

”Undersøgelser af danske unges studievalg viser desuden, at de vælger med hjertet og i mindre grad lader sig påvirke af økonomiske argumenter såsom hvilken indtjening, de kan forvente bagefter. Det taler også for, at antallet af studerende ikke nødvendigvis vil falde ret meget, hvis man skærer i SU'en.” ■

1988

Bertel Haarder tvinges til at forhøje SU-satserne mærkbart af et flertal uden om regeringen. For nogle studerende bliver satsen næsten fordoblet.

1996

Ordet ”trang” forsvinder fra lovteksten. Grundstipendium til alle unge over 18 år på en ungdomsuddannelse uafhængigt af forældreindtægt.

THOMAS CLAUSEN er adjunkt på DPU, Aarhus Universitet. Han har en ph.d. i erhvervshistorie og forsker blandt andet i uddannelsesstøttens forvaltningshistorie. Han underviser på Bachelor- og Kandidatuddannelsen i uddannelsesvidenskab.

HAR DU PENGE, SÅ KAN DU FÅ...

I Danmark bryster vi os af et uddannelsessystem med lige muligheder for alle. Men reelt er det stadig størrelsen på vores forældres pengepung, der afgør ikke bare længden på vores uddannelse – men også i nogen grad, hvordan vi er stillet, når vi træder ud på arbejdsmarkedet.

Af EVA FRYDENBERG HOLM

I Danmark har vi adgang til gratis uddannelse. Flertallet på en ungdomsårgang kan smykke sig med en studenterhue. Og gang på gang hører vi om tømrerens søn, der erhverver sig en kandidatgrad i filosofi eller jura.

Vi har på mange måder skabt et dansk uddannelsessystem med muligheder for alle. Men kratter man lidt i overfladen, viser det sig, at længden på vores uddannelse stadig er tæt forbundet med størrelsen på vores forældres pengepung.

”De, der kommer fra dårligere stillede hjem, tager ikke lige så meget uddannelse som de, der kommer fra de mere velstillede hjem. Selv om mange flere end tidligere har adgang til uddannelse i Danmark, har vi langt fra lighed – og måske er det en illusion, at vi nogensinde får det,” siger David Reimer, der er professor MSO på DPU, Aarhus Universitet, og forsker i uddannelse og ulighed.

»Det er rigtigt, at antallet af unge, der tager en studentereksamen, er stigende, men der er tale om en elevatoreffekt. Det vil sige, at uligheden består, den rykker bare opad i uddannelsessystemet i takt med, at vi uddanner os mere og mere«

Kristian Bernt Karlson

Det er et billede, lektor på Sociologi på Københavns Universitet, Kristian Bernt Karlson, kan genkende:

”Uddannelsesmobiliteten er høj i Danmark – og er steget markant siden slut 50’erne, men ser vi på, hvem der tager en videregående uddannelse, er der stadig en skævhed. Omkring en fjerdedel af de børn, der vokser op i de nederste 20 procent af indkomstfordelingen, får en videregående uddannelse. I de øverste 20 procent af indkomstfordelingen er det over 60 procent. Det er rigtigt, at antallet af unge, der tager en studentereksamen, er stigende, men der er tale om en elevatoreffekt. Det vil sige, at uligheden består, den rykker bare opad i uddannelsessystemet i takt med, at vi uddanner os mere og mere,” forklarer Kristian Bernt Karlson.

Forskellige forudsætninger

Forklaringen på, at vi ikke er helt så lige, som mange af os går rundt og tror, finder vi ifølge de to forskere i den kulturelle kapital, vi som

henholdsvis arbejderbarn og middelklassebarn tager med os hjemmefra.

”De, der kommer fra mere velhavende hjem, har det simpelthen nemmere i skolen. Det ligger i opdragelsen og er måske også biologisk betinget. Der sker i hvert fald en kultivering af evner, der stiller middelklassebørn bedre i forhold til for eksempel at læse og skrive, men også i forhold til de mere ’soft skills’ som for eksempel tålmodighed eller evnen til at begå sig,” fortæller Kristian Bernt Karlson.

Forskellene kommer tidligt til udtryk. Blandt andet har et amerikansk studie vist, at antallet af ord, et barn kan, når det er 18 måneder, er tæt forbundet med dets socioøkonomiske baggrund. Og også sprogscreeninger i danske dagtilbud vidner om, at der er sammenhæng mellem den sproglige udvikling og barnets baggrund.

”Det er det såkaldte ’home literacy environment’, der spiller ind, og det er der ikke så meget at stille op imod. Selv om man gør rigtig meget i danske vuggestuer, er det be-

grænset, hvor langt man kan nå i forhold til at udligne de forskelle, der kommer med den kulturelle kapital,” forklarer David Reimer.

Et andet element, der giver middelklassebarnet en fordel, er opbakningen hjemmefra. Forældre, der har en lang uddannelse, er mere tilbøjelige til at synes, at uddannelse er en god idé.

”Det er ikke nødvendigvis noget, de siger eksplicit, men det ligger i luften, at det er godt at uddanne sig. Og det har indflydelse på børnenes valg,” fortæller Kristian Bernt Karlson.

Ligeledes har forældre, der selv har uddannet sig, et bedre kendskab til uddannelsessystemet indefra og er dermed bedre rustet til at støtte og vejlede deres børn.

Endelig peger David Reimer på, at det kvarter, vi vokser op i, er med til at bestemme længden på vores uddannelse. Vokser man op i en familie med få ressourcer, omgivet af andre familier med få ressourcer, er der mindre sandsynlighed for, at man vælger en lang uddannelse, end hvis man vokser op i et blandet miljø.

Tvillinger kan give svar

Mens forskningen peger ret entydigt på, at vores forældres pengepung spiller en stor rolle i forhold til længden på vores uddannelse, er det mere usikkert, hvor meget den betyder for, hvad vi får ud af at uddanne os.

Amerikansk forskning har påvist, at arbejderbarnet får mere ud af at tage en mellemlang eller lang videregående uddannelse end det barn, der kommer fra et mere velstillet hjem. Ifølge disse studier ser det ud

til, at uddannelse kompenserer i forhold til de forskelle, der er, før man starter. Andre amerikanske studier peger dog i en anden retning og viser, at alle får lige meget ud af at tage en uddannelse.

Lige nu er Kristian Bernt Karlson i gang med at undersøge, hvilke mønstre der gør sig gældende i en dansk kontekst.

”Vi undersøger 30.000 danske tvillinger født fra 1930-1979 for at finde ud af, om der er et mønster i, hvem der får mest ud af at tage en uddannelse, og hvis der er det, har det så ændret sig over tid? Blandt andet ser vi på, om der er sket en ændring, efter velfærdssystemet og diverse uddannelsesreformer har givet arbejderklassen bedre muligheder for at uddanne sig,” siger han og forklarer, hvorfor det netop er tvillinger, der undersøges:

”Identiske tvillinger er interessante, fordi de deler både opvækstvilkår og samtlige gener. Hvis den ene tvilling tager en uddannelse, som den anden ikke får, og de to senere klarer sig forskelligt på arbejdsmarkedet i forhold til job og indkomst, så må årsagen være deres forskellige uddannelser, for der er jo ingen forskelle i deres genetik og opvækst. På den måde er identiske tvillinger det tætteste, vi kommer på at finde ud af, hvad der var sket, hvis vi havde gjort noget andet uddannelsesmæssigt,” forklarer Kristian Bernt Karlson.

Mens man endnu ikke ved, om der er en skævhed i, hvad vi får ud af at stikke næsen i de tykke bøger, ser det ud til, at middelklassebarnet alligevel har nogle fordele, når det med sit eksamensbevis i hånden træder ud på arbejdsmarkedet. Igen er det den kulturelle kapital, der spiller ind.

”Det handler blandt andet om evnen til at begå sig og om ambitioner. Hvis ens far for eksempel er bankdirektør, er det meget sandsynligt, at man også selv har høje ambitioner. Og så har det særligt i nogle brancher en betydning at kunne trække på sine forældres netværk. I det hele taget ser det ud til, at middelklassebarnets fordele slår særligt igennem i nogle brancher – og mere blandt mænd end blandt kvinder,” fortæller David Reimer.

Han henviser til en sociologisk undersøgelse af sammenhængen mellem baggrund og indkomst blandt kandidater fra jura, erhvervsøkonomi, ingeniørvidenskab og medicin. Her viste det sig, at forskellen på indkomst var størst blandt mandlige jurister. De bedst stillede tjente her 12-17 procent mere om året end mandlige jurister fra arbejderfamilier.

Blandt økonomer og ingeniører var forskel-

»Det er særligt ved overgange i uddannelsessystemet, at uligheden kommer frem. Her vælger de, der kommer fra de privilegerede hjem, i højere grad uddannelse til – også selv om de ikke har de bedste karakterer«

David Reimer

len for mænd omtrent det halve, og blandt mandlige læger og kvindelige kandidater på alle fire uddannelser var der ingen bemærkelsesværdige forskelle.

Privilegerede vælger uddannelse til

Kigger man på den nyeste PISA-undersøgelse ligger Danmark lidt over gennemsnittet, når det handler om at skabe lighed i uddannelsessystemet. Det sætter Danmark på linje med blandt andet USA. Selv om David Reimer mener, at det er utopi at skabe et uddannelsessystem med 100 procent lighed, mener han, at der er nogle områder, vi skal være særligt opmærksomme på, hvis vi ikke vil øge uligheden:

”Det er særligt ved overgange i uddannelsessystemet, at uligheden kommer frem. Her vælger de, der kommer fra de privilegerede hjem, i højere grad uddannelse til – også selv om de ikke har de bedste karakterer. Det gør sig både gældende efter folkeskolen og efter gymnasiet. Bedre vejledning ved disse overgange kunne gøre en forskel. Måske sidder der en dygtig elev fra et ikke så velstillet hjem, der skal have et ekstra skub for at vælge gymnasiet eller den akademiske uddannelse til,” siger David Reimer og fremhæver, at det i forhold til lighed er godt, at vi i det danske skolesystem først har en overgang efter 9. klasse.

Han peger desuden på, at skærpede adgangskrav – for eksempel til gymnasier – er noget af det, der kan bidrage til at skabe endnu større ulighed:

”Vi ved, at børn, der kommer fra boglige hjem, har bedre karakterer, så skærpede krav vil ramme skævt. Ud fra et meritokratiske perspektiv kan det selvfølgelig være ok, men ud fra et lighedsperspektiv er det en

dårlig idé. Ydermere tales der i øjeblikket om at indføre interviews i forbindelse med optag på gymnasierne. Det vil betyde, at også andre faktorer end de faglige kommer i spil – nemlig den måde man taler på, og den måde man forbereder sig på. Her vil de bedrestillede forældre kunne støtte langt bedre end de mindre privilegerede,” siger David Reimer.

Selv om der er udfordringer i vores nuværende optagelsessystem, mener han ikke, at der findes et system, der er bedre til at mindske uligheden i adgangen til uddannelser.

”Man kan selvfølgelig lave en slags positiv diskriminering, hvor man indfører en karakterbonus for elever med lav forældreindkomst eller bestemt indvandrerbaggrund, men vi ved fra USA, at den slags positive særbehandling kan skabe andre problemer.”

Handler om gode kandidater

Heller ikke Kristian Bernt Karlson mener, at træerne vokser ind i himlen, når det handler om at skabe et lige uddannelsessystem.

”Vi har en høj uddannelsesmobilitet i Danmark, vi har formået at give de fattigste et ret stort løft i uddannelsessystemet – og spørgsmålet er, om det kan blive mere lige med det samfund, vi har.”

Han peger på, at det ud fra to perspektiver er vigtigt at stræbe efter mest mulig lighed i uddannelse:

”Herhjemme har det handlet meget om den moralske dimension. Det korte argument er her, at vi ikke selv vælger vores forældre – og derfor ikke skal stå til ansvar for dem og deres valg. Men der er også et perspektiv, der handler om, at vi får dårligere kandidater ud på arbejdsmarkedet, hvis vi får flere middelklassebørn med dårlige evner end arbejderklassebørn med gode evner gennem uddannelsessystemet.” ■

KRISTIAN BERNT KARLSON er lektor på Sociologisk Institut på KU. Han forsker blandt andet i social arv i uddannelse, social mobilitet, kvantitative metoder og sociologisk metodologi.

DAVID REIMER er professor MSO på DPU, Aarhus Universitet, og forsker blandt andet i uddannelse og ulighed. Han underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk sociologi

KALENDER

SE ALLE ARRANGEMENTER PÅ
dpu.au.dk/aktuelt

DECEMBER

6. DECEMBER

TEGN PÅ SPROG

Efter ti år med projektet *Tegn på sprog – tosprogede børn lærer at læse og skrive* afholder vi den afsluttende konference, hvor deltagerne får præsenteret centrale fund fra projektet, får nye perspektiver udefra og inviteres til en drøftelse af den videre udvikling af læse- og skriveundervisningen i et sprogligt diversitetsperspektiv. I forbindelse med konferencen modtager deltagerne den nye bog *Tegn på sprog. Literacy i sprogligt mangfoldige klasser* udgivet af Aarhus Universitetsforlag. Tid og sted: 9.30 – 16.30 på DPU, Aarhus Universitet, Tuborgvej 164, 2400 København NV. Pris: 1.250 kr. Studerende: 450 kr.

11. DECEMBER

PERSPECTIVES ON ROBOTS. A REALITY CHECK OF IMAGINED FUTURES
Technology has never been more invasive and disruptive than in present day Europe. Robotization, coupled with artificial intelligence, is transforming both homes, public institutions like schools and hospitals, as well as workplaces at a pace that can only be described as accelerating. The REELER project will present results based on extensive ethnographic and economic research into robot design, development, implementation and related ethical challenges conducted by the interdisciplinary team of researchers. Time and venue: 13.00-16.00, at room 220, Danish School of Education, Aarhus University, Tuborgvej 164, 2400 Copenhagen. Price: Participation is free, but registration is necessary and binding.

JANUAR

13.-14. JANUAR

FÆLLESSKABENDE PRAKSIS PÅ TVÆRS AF KOMMUNE, PRIVATE OG FRIVILLIGE AKTØRER

Forebyggelse og fællesskabende praksis handler om at skabe inkluderende fællesskaber, som giver de unge, forældre, myndigheder og lokalsamfund nye muligheder for at handle sammen. Vi ønsker at tænke i helhed og handle på tværs af praksisser for at opbygge et kendskab til hinandens praksis, samt en fælles forståelse for hvordan man kan arbejde med børnene og de unge. Seminaret er en del af forskningsprojektet *Brobygning og fællesskabende praksis*, der er forankret på DPU, Aarhus Universitet og henvender sig til alle, der i deres arbejdsliv og dagligdag arbejder med børn og unge. Tid og Sted: 13. januar 9.30-16.30 og 14. januar 8.30-16.30 på Hille-rødholmsskolen i Kantinen, Hillerøds-holmsalle 2, 3400 Hillerød. Pris: 750 kr., inklusiv to dages seminar og fuld kost.

16. JANUAR

BÆREDYGTIGHED I MADKUND-SKABSDIDAKTIK

Klima, bæredygtighed og øko-kritisk bevidsthed fylder mere og mere på den politiske dagsorden og også i skolen. Hvordan kan ny pædagogisk forskning på området omsættes til praksis? Det er temaet for et hel-dagsseminar i Akademi for mad-kundskabsdidaktik. Tid og sted: 9.45-16 på DPU, Tuborg-vej 164, 2400 København NV, Byg-ning C, Lokale 001. Pris: 350 kr.

NYE PH.D.-AFHANDLINGER FRA DPU

Meningsskabelse og magt i skoleledelse - konstruktioner af styring i højtpræsterende skoler i et internationalt komparativt perspektiv

Af Merete Storgaard

Afhandlingen undersøger skoleledelse som et styringsfænomen i relation til moderne magt- og uddannelsesstyringstendenser. Undersøgelsen tager afsæt i dybdegående, komparative casestudier af meningsskabelses- og magtprocesser i og om skoleledelse i fire højtpræsterende skoler i henholdsvis Danmark og Ontario, Canada.

Skoleledelse som motivationsarbejde: En dobbelt bevægelsesfortælling om elevers og ledelses bevægelser i udskolingen fortalt gennem rytmeanalysens begreber

Af Kia Wied

Afhandlingen undersøger aktuelle problemer vedrørende elevers motivation i skolen og belyser dem ud fra en interesse for skoleledelse som strategisk aktivitet samt hvilke effekter denne ledelse har set fra et elevperspektiv.

Det var nok mit største ønske at kunne blive bedre til at læse. Et kvalitativt Verbal Protocol-studie af hvordan læseforståelsesvanskeligheder manifesterer sig i overbygningens litteraturundervisning i grundskolen

Af Nina Berg Gøttsche

Afhandlingen undersøger, hvordan læseforståelsesvanskeligheder manifesterer sig i litteraturundervisningen med Verbal Protocol som forskningsmetode. Studiet hviler på to forskningsbaserede antagelser. For det første, at læring gennem litterære tekster kan bidrage med et vigtigt dannelsespotentiale, som også elever, der oplever vanskeligheder med læsning, har brug for og krav på. For det andet, at denne gruppe af elever i internationale målinger ser ud til at ligge stabilt år efter år, hvorfor der er behov for større viden om netop denne elevgruppe.

Becomings of school-fathers: An Ethnographic Exploration of Migrant Fathers' Experiences and Navigation of Home-School Cooperation

Af Anne Hovgaard Jørgensen

The PhD thesis explores home-school relations between migrant fathers and teachers in Danish public schools, how migrant fathers experience these relations, and how the current expectations towards school parents affect migrant fathers' becomings as school-fathers.

Du kan finde afhandlingerne på library.au.dk

NYE BØGER

Nye bøger modtaget på redaktionen

TVÆRFAGLIGHED OG FAGLIGT SAMSPIL

Line Kroager Andersen, Peter Hobel og Sven-Erik Holgersen (red.)

Tværfaglighed er et populært begreb på uddannelsesinstitutioner, i dagspressen og i forbindelse med reformer af uddannelsessystemet. Men hvad betyder tværfaglighed i et fagdidaktisk perspektiv? Hvordan kan tværfaglighed bidrage til elevers og studerendes fordybelse og læring i de enkelte fag? Og hvordan kan faglige samspil være med til at udvikle fagene? En række fagdidaktikere giver i denne bog svar på disse spørgsmål med udgangspunkt i empiriske eller teoretiske overvejelser. De undersøger også tværfaglighedens rammer og tilsynecomster på forskellige uddannelsesstrin og bidrager dermed til diskussion og teoriudvikling inden for sammenlignende fagdidaktik.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

MADKUNDSKABSUNDERVISNING

Helle Brønnum Carlsen

Denne bog om metodik i madkundskab forbinder fagets didaktik med eksempler på undervisningens nære og hverdagspraktiske udførelse. Bogen udreder en række metoder til undervisning og evaluering i faget. Forfatteren kommer i relation hertil

med begrundelser for, teorier om og faglige overblik over fagets enkelte dele. I centrum står metodevalget, og hvordan det hænger sammen med undervisningens indhold, kontekst og dannelsesmål.

HANS REITZELS FORLAG

DAGTILBUDETS BETYDNING FOR BØRN I UDSATTE POSITIONER

Kirsten Elisa Petersen

Hvad betyder det for børn i udsatte positioner, at de kommer tidligt i dagtilbud, og hvilke pædagogiske indsatser viser sig at have betydning for børnenes hverdag, trivsel og udvikling? I denne forskningsoversigt undersøger lektor Kirsten Elisa Petersen den eksisterende forskning på området – herunder læringsmiljø, kvaliteten af det pædagogiske arbejde og pædagogers faglige kompetencer. Hun beskriver, hvad vi kan forstå ved udtrykket 'børn i udsatte positioner' og kortlægger studier, der har undersøgt betydningen af, at børn fra udsatte boligområder kommer i dagtilbud.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

LEGENS MAGI

Lise Hostrup Sønnichsen og Hanne Hede Jørgensen

Forfatterne tilbyder i denne antologi et blik ind i legens magiske verden.

De inviterer professionelle til at blive klogere på leg, så de kan udvikle en nuanceret og lokalt forankret legepraksis, der både tager hånd om de børn, der er rigtig gode til selv at lege, eksperimentere og hitte på, og de børn, der af den ene eller anden grund har brug for en hånds-rækning.

AKADEMISK FORLAG

AT SKULLE VILLE – OM MOTIVATIONSARBEJDE OG MOTIVATIONENS TILBLIVELSE OG EFFEKTER

Kristine Bagge Kousholt, John Benedicto Krejsler og Morten Nissen (red.)

At motivere drejer sig ofte om at få mennesker til at ville det, de skal, eller som det anses som fordelagtigt for dem at gøre. Til dette kræves motivationsarbejde og motivationsteknologier, som på forskellig vis sætter rammerne for menneskelig handling. Denne bog udfolder et kritisk perspektiv på motivation, motivationsarbejde og motivationsteknologier ved at undersøge og re-artikulere selve begrebets forekomst og anvendelse i praktiske, kulturelle og samfundsmæssige kontekster gennem forskellige teoretiske tilgange.

SAMFUNDSLITTERATUR

CO-TEACHING

Janne Hedegaard Hansen

Forskelle mellem børn er et vilkår i danske skoler. Nogle har brug for ro og fordybelse, andre trives bedst med variation og korte pauser. Og alle de andre elever i klassen skal også have særlig opmærksomhed. Ingen lærer kan favne kompleksiteten alene. Derfor er der brug for at koble almen- og specialpædagogik sammen i undervisningen. Det kan skoler gøre gennem co-teaching.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

FÆNOMENOLOGI

Edmund Husserl

Ved systematisk at granske bevidsthedens bidrag til formgivningen af erfaringen forsøgte Edmund Husserl at undersøge verdens fænomener i et førstepersonsperspektiv uden om alverdens abstraktion og teori. Livet igennem overvejede og genovervejede Husserl, hvordan fænomenologien gav radikalt nye betydninger for andre filosofiske områder, og i denne tekst, der nu foreligger i dansk oversættelse, fremstiller han fænomenologien og dens bidrag til psykologien. Den er Husserls vigtigste forsøg på at formulere sin filosofi for en bred læserskare. Bogen er således et tætpakket og gennemarbej-

det udtryk for hele Husserls filosofi, hans væsentligste begreber og den kritik, han rettede mod naturvidenskaben og den empiriske psykologi.

FORLAGET MINDSPACE

GAMEPLAY – ANALYSE AF VIDEO- SPIL I MEDIEFAG

Martin Houliind

Gameplay er den første lærebog på dansk, der guider eleverne til at forstå og analysere videospil som et af vor tids vigtigste underholdningsmedier. Bogen er skrevet med afsæt i mediefag og ud fra fagets traditioner for filmanalyse. Den ønsker at gøre eleverne klogere på de videospil, som de omgiver sig med i deres hverdag. De lærer at sammenligne videospil med film, tv og nyere medier og at undersøge begreber som tværmedialitet, intertekstualitet og distributionsplatforme. Der tages udgangspunkt i 2017-læreplanens krav om, at nye digitale medier som video-, online-, computer- og konsolspil skal være en del af undervisningen.

FRYDENLUND

SKRIV KORT OG GODT

Bodil Nielsen

I skolens danskfag skal elever på alle klassetrin undervises i at skrive brugstekster og fagtekster til forskellige situationer. De skal blive gode til at overveje, hvordan en tekst udtrykker en hensigt så godt som muligt og bliver så interessant og forståelig som muligt for andre – også andre med en anden baggrund end deres egen. De skal blive gode til at planlægge, gennemføre og evaluere deres skriveprocesser. Denne bog viser, hvordan dette kan gøres. Bogens første del handler om, hvordan undervisningen kan forenkles, således at eleverne kan se forbindelseslinjer fra arbejdet med én tekst til den næste og fra analyse af tekster til fremstilling af tekster. Bogens anden del giver en række konkrete forslag til opgaver, hvor læreren kan benytte anledninger i klassens og skolens liv til at undervise eleverne i at skrive sagtekster i virkelighedsnære situationer.

HANS REITZELS FORLAG

DET LÆRENDE MENNESKE

Peter Brodersen (red.)

Bogen stiller skarpt på seks forskellige perspektiver fra den læringsteoretiske bagage. Udgangspunktet for hvert perspektiv er praktiske handlinger, som lærere og elever foretager

sig. Herfra sætter bogens forfattere ind med teoretiske uddybnings og kritiske drøftelser af praksis og handlemuligheder. De seks perspektiver er læring gennem: tænkning og erfaring, konstruktioner, narrativer, æstetisk praksis, eksistentielle valg samt deltagelse.

HANS REITZELS FORLAG

10 DØRE TIL KLASSERUMMET

Martin Blok Johansen (red.)

I bogen præsenterer forskere ti forskellige temaer, som har betydning for det, der udspiller sig i klasserummet, når lærer og elever indtager det fælles rum. Temaerne skal give den lærerstuderende en række nye tilgange til at koble den teoretiske del af læreruddannelsen med egne observationer og personlige erfaringer i praktikforløbet.

AKADEMISK FORLAG

UNDERVISNINGSFORSTYRRENDE URO I SKOLEN

Helle Plauborg

Undervisningsforstyrrende uro er et udbredt problem på skolerne i Danmark, og emnet fylder ofte i den offentlige debat, når lærere, forældre, politikere og meningsdannere diskuterer, hvad de skal stille op med uro i skolen. Debatten afslører, at der er brug for mere viden både om fænomenet og om, hvad vi kan gøre ved det. For hvornår er uro i timerne egentlig et problem for undervisningen, og hvem er det et problem for? I denne forskningsoversigt kortlægges lektor Helle Plauborg forskningen på området.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

NEUROPÆDAGOGIK MED MENNESKET I CENTRUM

Anni Mortensen

Denne bog handler om, hvordan neuropædagogikken kan sætte nye perspektiver på det pædagogiske og special- og socialpædagogiske arbejde med børn, unge og voksne. Den giver et bud på, hvordan neurovidenskabelig forskning kan øge kvaliteten af arbejdet med menne-

sker. Bogen præsenterer det neuropædagogiske genstandsfelt samt en række konkrete metoder i det neuropædagogiske arbejde.

DAFOLO

TURNAROUND-LEDELSE AF SKOLER

Kenneth Leithwood, Alma Harris og Tiiu Strauss

Ledelse er en afgørende faktor for at vende en negativ udvikling i enhver skole og dermed lave en 'turnaround'. Målet med denne bog er ud fra evidens og eksempler fra en række skoler, for hvem det er lykkedes at vende den negative udvikling, at komme med praksisanvisninger til, hvordan man hurtigt og markant kan forbedre underpræsterende skoler og opretholde disse forbedringer. Bogen indeholder praktiske råd, der er rodfæstet i evidens for, hvad der virker, og i succesfulde 'turnaround'-lederers praksis. Bogen er baseret på research fra skoler i USA, Canada og Storbritannien.

DAFOLO

GØR EN FORSKEL MED DISTRIBUTUERET LEDELSE

Alma Harris

Bogen her handler om distribueret ledelse, som skal supplere de andre ledelsesidealer med en pointe om, at lederne med fordel kan rette fokus mod at opbygge autentiske medarbejderrelationer og tænke alle aktører ind som bidrag i udviklingsprocessen. Bogen trækker på forskningsresultater og er tænkt som et redskab for især lederen, der ønsker overblik over koblingen mellem distribueret ledelse, social kapital og professionelle læringsfællesskaber.

DAFOLO

FLERE FANTASTISKE FORBINDELSER – RELATIONER OG KONSTRUERET LÆRINGSMILJØER

René Kristensen (red.)

Denne antologi, med bidrag fra en række pædagogiske personligheder fra USA, Canada, England, Sverige og Danmark, giver forskellige perspektiver på relationel teori og

praksis i læringsmiljøer. Bogen lægger særlig vægt på ideen om, at vi samskaber vores forståelser af både os selv og verden. Alt, hvad vi tilegner os, lærer vi i relation til nogen eller noget.

DAFOLO

FILOSOFI I SKOLEN

Louise Nabe-Nielsen

Bogen handler om den tradition for at filosofere i undervisningen, der kaldes Filosofi med børn. Her er barnets undren i centrum, og bogen giver bud på, hvordan traditionen kan praktiseres i en dansk sammenhæng. Bogen introducerer således til Filosofi med børn som en praksisform, hvor fænomenet undren forbinder børnene med verden og dermed bliver afsættet for overhovedet at filosofere. Samtidig lægger bogen vægt på de æstetiske og legende dimensioner af børns undren, som gør sig gældende, når de undersøger og udtrykker sig om filosofiske fænomener og spørgsmål.

HANS REITZELS FORLAG

TEAM, LÆRINGSFÆLLESSKABER OG LEDELSE I SKOLEN

Frøde Boye Andersen (red.)

Teamorganisering har i mange år været et selvfølgeligt svar, når rammerne skulle sættes for samarbejdet mellem skolens professionelle. Med det aktuelle fokus på professionelle læringsfællesskaber i skolen og med en mere organisatorisk dagsorden for samarbejdet, bliver alle skoler udfordrede på at overveje deres professionelle teamorganisering og ambitionen om et samarbejde i lærernde fællesskaber. Bogen belyser en række af disse grundlæggende overvejelser og kvalificerer dermed de handlemuligheder, som skolens ledelse, teamkoordinatorer og andre centrale aktører har i skolens praksis.

KLIM

KOLLABORATIV PROFESSIONALISME

Andy Hargreaves og Michael T. O'Connor

I denne bog introducerer forfatterne begrebet kollaborativ professionalisme, og hvordan man arbejder med det i praksis. Det drejer sig ikke bare om professionelt samarbejde og om at dele erfaringer og reflektere sammen, men også om, hvordan man sammen arbejder hen imod at skabe en professionel praksis, hvor man samarbejder mere professionelt og som profession arbejder på en mere kollaborativ måde. Gennem fem konkrete eksempler fra hele

verden peger forfatterne på professionelle samarbejder, som har været succesrige og har udviklet sig til kollaborativ professionalisme. Fælles for de involverede skoler og deres arbejde med at opbygge en kollaborativ samarbejdskultur har været nøje planlægning, dyb og til tider krævende dialog, uforbeholden, men konstruktiv feedback og fortsatte kollaborative undersøgelser.

DAFOLO

PROFESSIONERNES FUNDAMENT

Mads Hermansen (red.)

At uddanne til en profession er en udfordring, som uddannelsesstederne stadig ikke har overvundet på overbevisende vis. At det er sådan, vidner ikke alene nødråb fra de nyuddannede om, men også de hyppige politiske initiativer til at ombygge uddannelserne. Politikere og mange uddannelsesforskere kæmper stadig med grundudfordringen: Hvordan uddanner man refleksive frustrationsrobuste professionspraktikere? Denne antologi tager livtag med denne udfordring. Det gøres ud fra en antagelse om, at praksiskompetence bedst udøves med udgangspunkt i praksis. Uddannelserne er for deduktivt teoretiske og efterlader de studerende uden tilstrækkelig håndværksmæssig kunnen. Bogen kritiserer, men giver også en række skitser til, hvordan man kunne gøre uddannelserne mere induktivt praksisorienterede og færdighedstrænende.

DAFOLO

TIDSSKRIFTER

TIDSSKRIFT FOR PROFESSIONSSTUDIER

Nr. 29, 2019: Tema: Praksisnærhed

KVAN – TIDSSKRIFT FOR LÆRERUDDANNELSE OG SKOLE

Nr. 114, september 2019:
Tema: Spildidaktik

DANSK PÆDAGOGISK TIDSSKRIFT

Nr. 3, september 2019:
Tema: Pædagogiske rejser

PÆDAGOGISK PSYKOLOGISK TIDSSKRIFT

Nr. 5/6, 2019: Uden tema

UP – UNGE PÆDAGOGER

Nr. 3, 2019: Tema: Inklusion, evaluering og målstyring – hvad fik vi ud af det?

PIGER KLARER SIG JO IKKE SÅ GODT I MATEMATIK, VEL?

Pædagogikken og kulturen i klasseværelset præger eleverne i kønsstereotype retninger, hvor piger præsterer mindre, især i matematiske og naturvidenskabelige fag. Det betyder, at vi ikke får fuld valuta for pigernes evner. Et nyt dansk forskningsprojekt er ved at undersøge, hvordan skolekulturen bidrager til kønsuligheden.

Egentlig er der ikke rigtig nogen, eller i hvert fald er der meget få, som er decideret imod, når det gælder om at få flere kvinder over i den mandsdominerede verden af matematik og naturvidenskab. Politikere, økonomer og erhvervsliv er enige om, at de fag er en god forretning for det danske samfund, og at der generelt gerne må være flere, der vælger den retning. Alligevel vælger kvinder, som de er flest, noget andet. Men hvorfor?

Fordi omgivelserne i bund og grund forventer det af dem, lyder buddet fra Emil Smith, der er ph.d.-studerende på DPU, Aarhus Universitet, og forsker i skolekultur.

I sit ph.d.-projekt undersøger han overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse, og hvad der kan have betydning for pigers præstationer i især matematik og naturvidenskab,

”Netop de fag er interessante, fordi det er der, der er en kønsulighed, som går langt tilbage historisk. Jeg har fokus på den socialisering, som sker i skolekonteksten. Hvad kan klassekammerater og lærere betyde for disse uligheder i fx matematikpræstationer?” spørger Emil Smith og peger på, at mange mennesker hælder til biologiske forklaringer på, hvorfor der er forskel i matematikpræstationerne. Piger og drenge hjerne er simpelthen forskellige, lyder en af de sejlivede myter.

”Hvis man sammenligner landene, kan man lige pludselig se, at forskellene i fx matematikpræstationer sagtens kunne være den omvendte. Det vil sige: I nogle lande er det pigerne, der klarer sig bedre end drengene i matematik. Det må jo føre til, at man tænker, at det nok ikke er hjerneforskelle, der skaber præstationsforskellene.”

”Der er også nogle studier, som har vist, at forskelle i kønsstereotype holdninger på landeniveau eller forskelle på, i hvor høj grad kvinder er repræsenteret i politik, kan forklare forskellene landene imellem i forhold til, hvor godt piger præsterer i matematik i grundskolen. Altså: Hvis vi sammenligner to lande, som har hver deres andel af kvinder, som deltager i politik og generelt har høje positioner i samfundet, så vil det også være sådan, at det land med den største andel af kvinder i politik og ledelse vil være det land, hvor pigerne præsterer bedst i matematik.”

Klasserumskultur under lup

Det vil altså sige, at pigerne klarer sig godt i matematik i lande som Sverige og Island, der er kendt for at have en offensiv ligestillingspolitik. I den anden ende af spektret

»...hvis der er kønsstereotype holdninger til stede blandt eleverne og også hos lærerne, er der større kønsforskelle på præstationerne i de klasser«

Emil Smith

klarer pigerne sig ikke ret godt i matematik i lande som Tyrkiet og Korea, der ikke ligefrem er berømte for ligestilling mellem kønnene i politik og erhvervsliv.

”Der er altså et overordnet billede med nogle klare træk, og det, jeg kigger på – og som studier også har vist – er, at du kan se samme effekt på skoleniveau eller klasseværelsesniveau. Så det vil altså sige, at hvis der er kønsstereotype holdninger til stede blandt eleverne og også hos lærerne, er der større kønsforskelle på præstationerne i de klasser,” fortæller Emil Smith.

Emil Smith har sammen med sine kolleger i projektet *Exploring School Culture* indsamlet data fra lige knap 2.000 folkeskoleelever og deres lærere. Deltagerne har svaret på forskellige spørgsmål, som afspejler stereotype holdninger til køn og præstationer i fagene, fx om de opfatter det som naturgivet, at pigerne er bedre end drengene til læsning, og drengene er bedre end pigerne til matematik.

Ud over det har forskerne indsamlet en masse baggrundsdata fra Danmarks Statistik – blandt andet om forældrenes baggrund, uddannelse og indkomst.

”Vi har lige taget hul på dataanalysen og skal til at kigge helt ned på klasseniveau, en klasse ad gangen – hvordan kan klassens præstationer forklares med de holdninger, der er i klasserumskulturen og i konteksten.”

En selvopfyldende profeti

Men har Emil Smith noget bud på, hvor ideen om, at piger og drenge hjerne er så forskellige, kommer fra?

”En meget udbredt stereotyp er jo den med, at piger er bedre til sprog og læsning og drenge bedre til matematik. Jeg har læst nogle studier, der viser, at det peger tilbage til en idé, som handler om, at en eller anden hjerneforskelle gør, at drenge bedre kan tænke abstrakt og logisk,” siger Emil Smith.

Og så længe stereotyperne er på spil, vil de have effekt som en selvopfyldende profeti, pointerer han.

”Hvis læreren har nogle bestemte forventninger til dig som pige, vil du præstere efter de forventninger. Det er en meget velunderbygget effekt. Det samme kan man se i en del eksperimentelle studier; hvis man bliver gjort opmærksom på en eller anden form for stereotyp, der medfører lave forventninger og er knyttet til fx ens køn eller race, så præstere man også dårligere. Altså hvis en pige fx lige inden en matematiktest får at vide, ’piger klarer sig generelt dårligere i matematik’, så klarer hun sig dårligere end de piger, der ikke får det at vide.”

Af samme grund mener Emil Smith også, der er en god portion sandsynlighed for, at den store forskel på kønnenes præstationer, kan begrundes med pædagogik.

”Nogle lidt ældre studier har fx vist, at det, at man opdeler eleverne i niveauer, giver pigerne en dårligere chance for at komme med på de højere niveauer, selv om de har været lige så dygtige fagligt. Det kan på den måde sagtens være en række strukturelle ting i uddannelsessystemet, som fremelsker en eller anden form for kønnet præstationskultur.”

’Han’ tager færre chancer

Emil Smith peger også på et amerikansk studie af økonomen Elaine Liu fra University of Houston.

Studiet handler om risikovillighed og er baseret på et overvejende matriarkalsk stammesamfund i Kina. Generelt er piger og kvinder nemlig mindre risikovillige end drenge og mænd – en kønsforskel, der ofte begrundes i biologien: Mens mænd må være disponeret til at tage chancer for at jage bøfler og vinde krige, må kvinder udvise omtanke og være forsigtige i deres moderskab.

Men Lius studie peger på en anden forklaring. For pigerne i stammesamfundet ’Mosuo’ i det sydvestlige Kina er faktisk lang mere risikovillige end drengene. Mosuo’erne lever i en matriarkalsk familiestruktur, hvor bedstemoren typisk er husholdningens overhoved, og mange generationer bor under samme tag. Mosuo-kvinderne kan skifte partner og have flere forhold, og som udgangspunkt er fædrene ikke en del af børnenes opdragelse. Hvilket alt sammen er noget af en modsætning til den langt mest udbredte kultur i Kina, den såkaldte ’Han’-kultur, der er klassisk patriarkalsk.

Når Mosuo-pigerne begynder i skole, er det i den kinesiske majoritetsskole, som altså er domineret af ’Han’-kulturen. Og for hvert år

»...vi skal ned og kigge på folks holdninger og prøve at skubbe til dem, for de har tilsyneladende en effekt på, hvordan piger vælger, og hvordan piger klarer sig. Og også drenge for den sags skyld«

Emil Smith

pigerne går i skolen, daler deres risikovillighed, sådan at de til sidst er på sammen niveau som pigerne i majoritetskulturen.

”Det studie indikerer altså, at risikovillighed eller mangel på samme også er noget, man lærer i skolen – eller i hvert fald i samfundet generelt,” siger Emil Smith.

Pigers præstationer bekymrer

Studiet af Mosuo-pigernes risikovillighed følger sig til rækken af studier, der kan forklare det fænomen, at der er stor forskel på, hvordan kønnene realiserer deres kompetencer. For selv om piger og kvinder uddanner sig lige så meget eller mere end mændene i mange vestlige samfund, tjener de stadig mindre og gør i mindre omfang karriere.

”Mit bud er, at det skyldes en socialiseringseffekt, som betyder, at man ubevidst og måske også nogle steder bevidst, kommunikerer to forskellige ting til kønnene. Drengene vil måske i højere grad blive opdraget til eller påskønnet for at præstere højt. Det kan vi også historisk set se i forskellene i matematikpræstationer, hvor det ofte er drengene, der ligger i den høje ende af præstationsspekteret. Det kan netop skyldes, at de i højere grad bliver tilskyndet til at præstere højt, mens pigerne lidt karikeret får at vide, at ’det er fint nok, du behøver ikke nå stjernerne’. Ofte er det nok mere subtile processer, men sat på spidsen er det den dynamik, der er på spil,” siger Emil Smith.

Den samme dynamik bliver formentlig også luftet, når vi i den offentlige debat giver fænomenet ’stressede, pressede unge’ et køn. Hvorfor blev det en 12-tals-pige? Hvorfor bekymrer vi os mindre om de toppræsterende drenge? Er det ikke to sider af samme sag?

”Det er ikke usandsynligt, at det relaterer sig til nogle stereotype forestillinger om, hvordan

køn skal opføre sig – især i forhold til sådan noget som præstationer. Vi bliver i højere grad bekymrede for kvinder, der præstere godt, og tænker, ’måske går det ud over et eller andet andet’, end vi ville blive det for drenge. Vi finder det mere naturligt for drenge, at de selvfølgelig går efter at klare sig godt,” vurderer Emil Smith og tilføjer, at der muligvis er en kobling til, at der netop er få kvinder i de matematiske fag, da det også typisk er fag, som er præget af en præstationskultur.

”Selv hvis man fejler de etiske mål af banen og kun kigger på det rent økonomiske, kan man sige, det er bedre, hvis vi får flere mennesker over i de her matematiske uddannelser, fordi de giver et højt afkast i et investeringsperspektiv. Derfor har spørgsmålet om køn også haft politisk fokus ud over et forskningsfokus.”

Skolen kan ændre noget

Om end der er flere gode grunde til at gøre forsøget, er det dog svært at komme de kønsstereotype forestillinger til livs, vurderer Emil Smith.

”Hvis vi kigger på landeforskellene, er der jo noget, der tyder på, at der skal ret store ændringer til i et samfundsperspektiv – vi skal ned og kigge på folks holdninger og prøve at skubbe til dem, for de har tilsyneladende en effekt på, hvordan piger vælger, og hvordan piger klarer sig. Og også drenge for den sags skyld.”

Og Emil Smith har da også en idé om, hvor man kan starte.

”Hvis vi kigger på skolen og ser på effekterne af lærerens holdning til køn, er det et oplagt sted at prøve at ændre noget. Det handler om at have et øget fokus på, hvordan de her holdninger til køn faktisk har reelle påvirkninger. Når lærerne får en viden om det, bliver de selv opmærksomme på det, hvis de har sådanne holdninger. Lærerne kunne fx blive præsenteret for den forskning, som viser, at forskellen på drenge og pigers præstationer ikke reelt, essentielt er funderet i en given kønsforskel, men i høj grad er socialt skabt. Først må vi dog se hvad vores resultater siger om den danske kontekst.” ■

Læs mere:

www.projekter.au.dk/escu-exploring-school-culture/

EMIL SMITH er ph.d.-studerende på DPU, Aarhus Universitet. Hans ph.d.-projekt er en del af projektet Exploring School Culture (ESCU). ESCU-projektet er et samarbejde mellem DPU, Aarhus Universitet, og Datalogisk Institut, Københavns Universitet.

Få overblik med Pædagogisk indblik

Du behøver kun at kigge ét sted hen for at få overblik over dansk og international forskningsviden om dagtilbud, grundskole, ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse.

DPU og Nationalt Center for Skoleforskning udgiver i samarbejde med Aarhus Universitetsforlag en serie af korte forskningsoversigter om undervisningsforstyrrende uro i skolen, tidlig institutionsstart for børn i udsatte positioner, børns leg og andre aktuelle temaer.

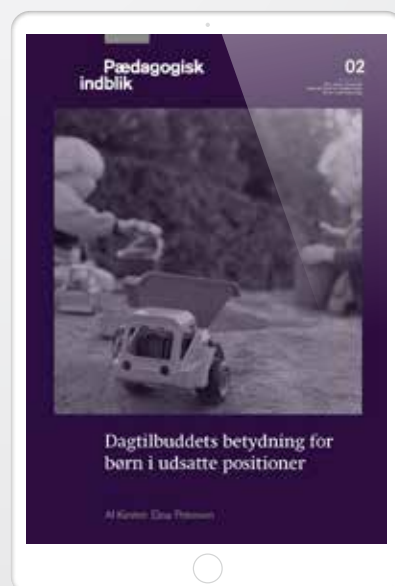
'Pædagogisk indblik' er til lærere, pædagoger, ledere, konsulenter, beslutningstagere, forvaltning og andre, der arbejder med pædagogik eller uddannelse i praksis.

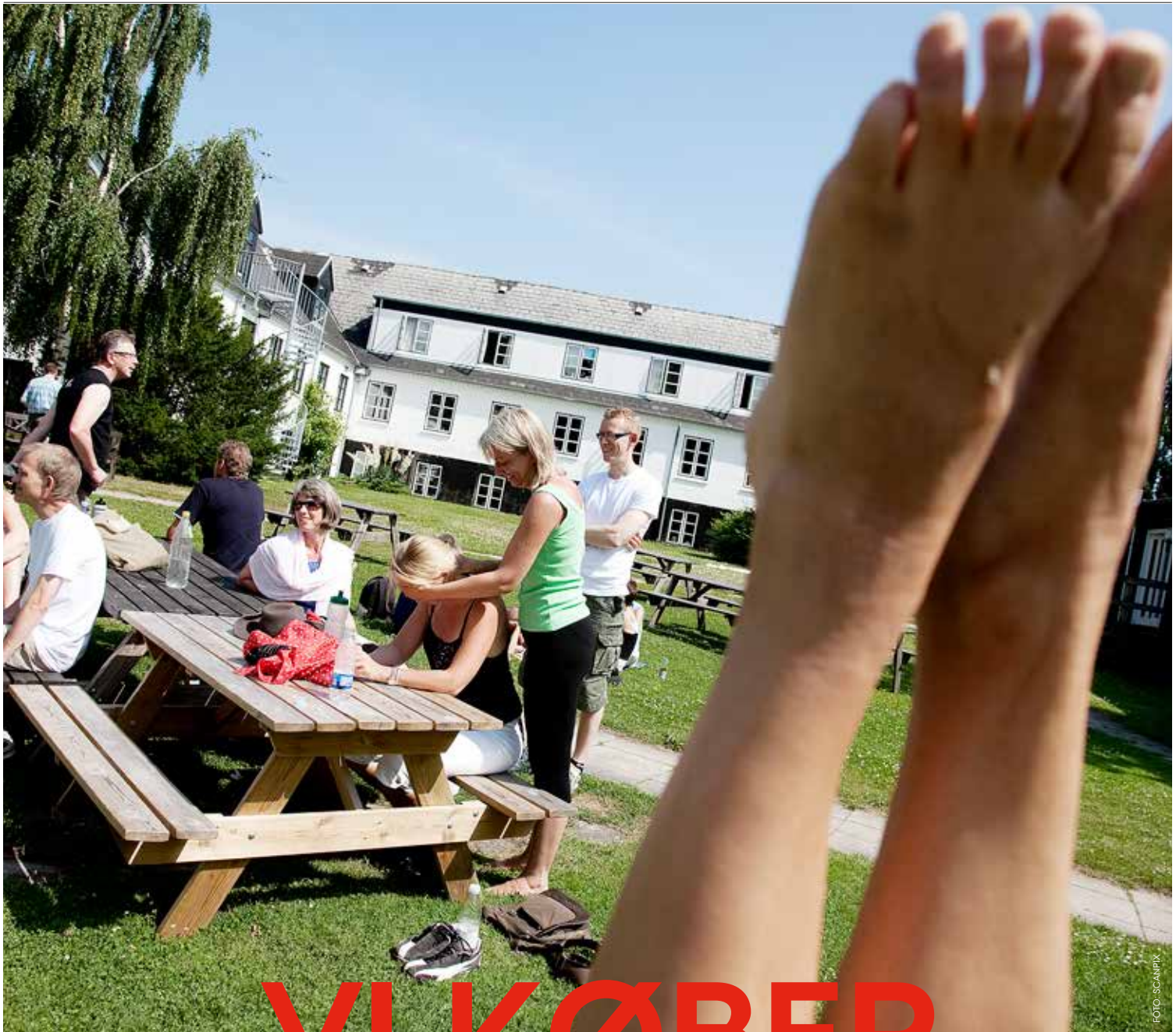
Få overblikket til at diskutere og tage stilling til de spørgsmål og svar, forskningen peger på i din egen praksis.

'Pædagogisk indblik' udkommer som e-bog og kan hentes gratis på:

dpu.au.dk/paedagogiskindblik

VI KØBER OS FRI

Et stigende antal børn og unge mennesker tager på efterskole og højskole – det skyldes blandt andet, at skolerne kan noget mere og andet end bare at uddanne.

Selv om ordet kostskole måske lugter lidt af engelsk aristokrati, er fænomenet faktisk efterhånden lige så pæredansk som leverpostej og sjapsne. Flere end 30.000 børn tog i år afsked med deres forældre i de danske hjem og rykkede ind på en efterskole. Det svarer til mere end hver fjerde på en ungdomsårgang – og dermed har efterskolen efterhånden slået en tyk streg under sin position som tidens mest succesfulde skoleform. Samtidig er højskolernes elevtal igen stigende efter en årrække med støt fald. Og opskriften på succesen? Det er en kombination af flere ingredienser, forklarer forsker i pædagogisk idehistorie og professor emeritus Ove Korsgaard fra DPU, Aarhus Universitet. Den første ingrediens er selve idéen og værdien.

”Efterskoler og højskoler er idébårne skoler, som via lovgivning er forpligtet til at gøre rede for deres eget værdigrundlag hver især. Det gør dem unikke, at de er baseret på en idé. Samtidig er der også et stærkt ønske i samfundet om, at den her type idéer og frie skoler er repræsenteret i skolelandskabet. I 2006 forsøgte den daværende borgerlige regering at vedtage en lov, som målrettede efterskolernes 10. klasse udelukkende til de elever, der ikke skulle i gymnasiet. Men det lod sig ikke gøre, fordi der var en meget stor modstand mod det i partiet Venstres eget bagland,” fortæller Ove Korsgaard.

Den anden ingrediens er selve kostskoleformen, som vi også kender den fra andre lande. Mens Kronprins Frederik kom på kostskole i Frankrig i sine tidlige teenageår, og Harry Potter kom på Hogwarts, er det store elevtal på de danske efterskoler udtryk for, at det i dag i overvejende grad er middelklassens almindelige unger, der tager et år væk fra hjemmet.

Teenagere ud af huset

”Kostskoleformen kan virkelig noget i den bestemte fase af livet, som overgangen fra barn/ung til begyndende voksen er. Det kan have meget stor betydning for unge mennesker at bo sammen, leve sammen og lære sammen i den fase,” siger Ove Korsgaard.

Han peger også på en sammenhæng mellem efterskolernes succes og det faktum, at mange unge i dag ofte bor hjemme, indtil de er færdige med gymnasiet. I gennemsnit er danskerne 21 år, når de flytter hjemmefra.

”Det kan være svært at have teenagebørn i huset i de villakvarterer og lejligheder i byerne, vi bor i i dag. Derfor har det en stor betydning, at de unge i 9. og 10. klasse har

»Kostskoleformen kan virkelig noget i den bestemte fase af livet, som overgangen fra barn/ung til begyndende voksen er. Det kan have meget stor betydning for unge mennesker at bo sammen, leve sammen og lære sammen i den fase«

Ove Korsgaard

ELEVTALET PÅ EFTERSKOLERNE ER STIGENDE – ISÆR PÅ 10. KLASSETRIN.			
Skoleår	2017	2018	2019
Elevtal i alt	28.842	29.206	30.069
8.+9. klasse	9.629	9.929	8.928
10. klasse	19.213	19.279	21.141

Samlet elevtal fordelt på klassetrin, 2017-2019
Kilde: Efterskoleforeningen

mulighed for at komme ud af huset og være under ordnede forhold og i trygge omgivelser, men alligevel et fremmed sted i et år. Der er mange forældre, der fortæller, hvor stor betydning det har haft, hvad det er for en slags teenager, de får tilbage igen, og hvor meget lettere det er at have dem i huset.”

Fællesskab og poesi

Den tredje ingrediens i opskriften på succes er det fællesskab, som vokser frem mellem lærere og elever.

”Det er et fællesskab, som rækker ud over undervisningen. Man kender det også i folkeskolen og andre skoleformer, men slet ikke i samme grad. Dét at man også spiser sammen, fester sammen og har et dagligt liv sammen, er en af kostskoleformens store styrker,” siger Ove Korsgaard.

Den fjerde ingrediens kan man egentlig kalde en slags tredje krydderi, for det er nemlig selve pædagogikken. Og selv om Ove Korsgaard pointerer, at man som udgangspunkt ikke kan tale om alle højskoler og efterskoler under én hat, henter de alligevel et fællestræk i det, der betegnes som den Grundtvig-Koldske skoletradition og pædagogik.

”Det spiller en rolle, nærmest uanset om skolerne definerer sig selv som Grundtvig-Koldske eller ikke gør det. Kernen i den form for pædagogik kan sammenfattes i begreber som dialog og vekselvirkning,” siger Ove Korsgaard og peger i den forbindelse på det Grundtvig-Koldske kernebegreb om det historisk-poetiske som noget stadig aktuelt.

Det historiske aspekt handler om, at vi skal finde ud af, hvor vi kommer fra, og hvilket samfund vi er en del af, mens det poetiske handler om at blive til og skabe noget.

”Hos Grundtvig er det poetiske ikke bare poesi i finkulturel forstand, men defineret ud fra det gamle græske begreb ’poesis’, som betyder skabelse. Det går ud på, at man skal udvikle en forståelse for, at man er med i en skabelsesproces, både som enkeltindivid og som samfund,” forklarer Ove Korsgaard.

I forbifarten

Tilsammen giver de fire ingredienser altså den danske kostskole og en opskrift på succes. Måske fordi det er en skole, der kan mere end blot at uddanne.

”Det er skoleformer, der altid har haft et uddannelseselement i sig. Det gælder i høj grad efterskolerne, fordi man har 9. og 10. klasse. I 9. klasse skal man jo have en række fag, der svarer til folkeskolens fag. Men det understreges også hele tiden i pædagogikken og skoleformerne, at der er noget, der rækker ud over det uddannelsesmæssige. Det er er det dannelsesmæssige,” siger Ove Korsgaard, som ikke mener, at det nødvendigvis er en helt anden form for læring, end den man kender fra folkeskolen, som finder sted, selv om han vurderer, at den er mere dialogbaseret.

Samtidig peger Ove Korsgaard på, at efterskolernes succes og højskolernes genkomst kan være et udtryk for, at unge mennesker groft sagt køber sig fri af et offentligt skolesystem, som er blevet mere snærende.

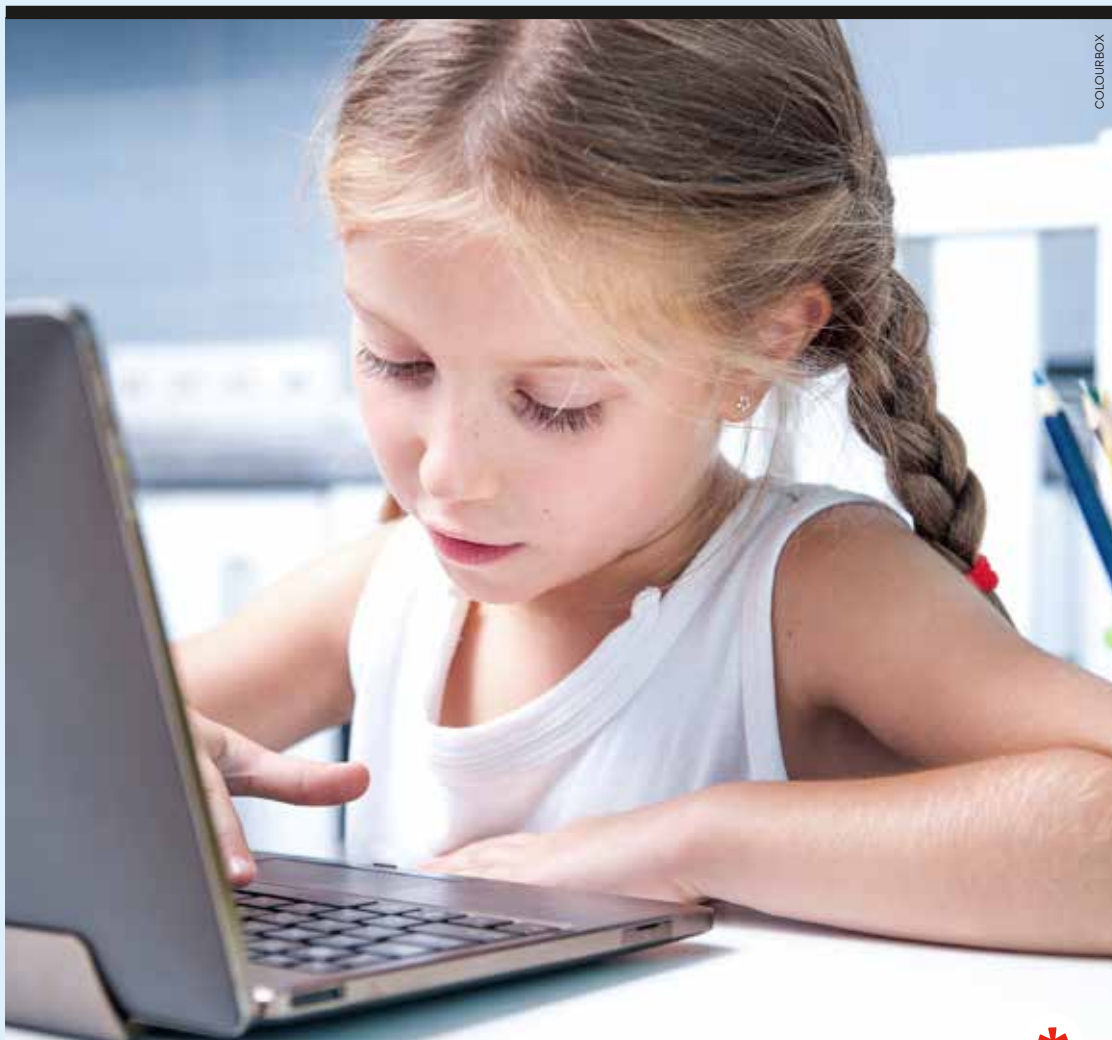
”Man underviser frem mod de prøver, eleverne skal bestå, men som det blev formuleret på en efterskole, jeg stødte på i min forskning, så er prøverne ’noget, vi tager i forbifarten’. Det er måske lidt flot sagt, men det dækker over, at det ikke er det altafgørende. Det er noget, der hører til, men det er langt fra det hele,” siger Ove Korsgaard. ■

OVE KORSGAARD er professor emeritus på DPU, Aarhus Universitet og forsker blandet andet i pædagogikkens idehistorie, herunder højskoler og efterskoler og Grundtvigs pædagogiske og politiske ideer og deres virkningshistorie.

KORT NYT

Asterisk december 2019

COLOURBOX

HØJTUDDANNEDE FORÆLDRE ER SÆRLIGT AKTIVE I FORBINDELSE MED SKOLEVALG

I gennem de seneste år er der sket en bevægelse af elever fra folkeskolen til frie grundskoler. Andelen af elever i 1. klasse, som går på en fri grundskole, er steget fra ca. 12 % i 2007 til ca. 17 % i 2018. På 8. klassetrin går mere end hvert femte barn nu i en fri grundskole. Det betyder, at Danmark er et af de OECD-lande, hvor flest elever går i private skoletilbud.

Udviklingen har været genstand for stor debat, og nu har forskere fra Nationalt Center for Skoleforskning/DPU, Aarhus Universitet, undersøgt, hvad der kendetegner forældre, der vælger frie grundskoler. Undersøgelsen viser, at der er en svag sammenhæng mellem forældres socioøkonomiske baggrund og deres skolevalg.

"Forældre med lange videregående uddannelser og med de højeste indkomster vælger lidt oftere en fri grundskole, men der er ingen forskelle i skolevalg for den

brede midtergruppe af forældre med korte og mellem-lange uddannelser og de midterste indkomstgrupper," siger Ida Gran Andersen, der er adjunkt på DPU, Aarhus Universitet, og en af forskerne bag undersøgelsen.

Forskerne fandt også en sammenhæng mellem forældrenes uddannelsesniveau og deres strategier i forbindelse med skolevalg.

"Højtuddannede forældre benytter nogle strategier, når de vælger skole til deres børn, som er forskellige fra de andre forældres. De forsøger at optimere på deres børns skolegang ved fx at bosætte sig et sted, hvor der er en god skole, de opsøger aktivt information, blandt andet i deres netværk, og de involverer sig generelt mere i børnenes skolegang. Men det medfører ikke nødvendigvis, at de vælger en fri grundskole til deres barn," siger Ida Gran Andersen.

NY UNDERSØGELSE: LÆRERE VIL GERNE SÆTTE SAMME MÅL FOR ALLE

Mange lærere sætter deres lid til, at læremidlerne i sig selv lever op til kravene om, hvad eleverne skal lære i skolens fag og emner. Det er en af konklusionerne i en ny undersøgelse af undervisning med Fælles Mål i dansk og matematik.

Med folkeskolereformen i 2014 kom også nye bindende, nationale mål for, hvad eleverne skulle lære på de forskellige klassetrin i folkeskolen. De nye Fælles Mål og deres rolle i undervisningen i dansk og matematik er blevet undersøgt af professor Jens Rasmussen fra DPU, Aarhus Universitet, og forskningschef på VIA University College, Andreas Rasch-Christensen.

Undersøgelsen er lavet i to runder som et led i evaluerings- og følgeforskningen til implementeringen af folkeskolereformen og bliver udgivet af Undervisningsministeriet.

Den nye rapport baserer sig på data fra skoleåret 2017/18 og tegner et billede af, at Fælles Mål er blevet en mere naturlig del af lærernes hverdag.

"Vi kan se, at lærerne primært bruger Fælles Mål, når de laver årsplaner og forløb og i mindre grad bruger dem, når det gælder planlægning af enkelte lektioner. Når lærerne bruger Fælles Mål, kan de godt lide at inddrage eleverne i at sætte målene for forløbene," fortæller Jens Rasmussen.

Undersøgelsen viser også, at lærerne i høj grad har en forventning om, at læremidlerne indfrier kravene i Fælles Mål.

"Det er måske ikke så overraskende en pointe, at lærerne forlader sig på, at andre så at sige har løst problemet med Fælles Mål. Der er da også mange læremidler, der enten er blevet revideret efter indførelsen af Fælles Mål eller direkte knytter sig til dem," siger Jens Rasmussen.

DANSKE ELEVER ER GODE ONLINE-LÆSERE, MEN GLEM IKKE BØGERNE

De danske 4.-klasse-elever gik i læseundersøgelsen PIRLS 2016 lidt tilbage i forhold til resultaterne fra 2011. Samtidig blev deres evne til at læse informerende tekster på en skærm undersøgt, og her viste det sig, at de faktisk er bedre til at læse på en computerskærm end på papir. "Som noget nyt undersøgte vi elevernes læsning af tekster på en computerskærm i den såkaldte ePIRLS. Det er en elektronisk læseprøve i et simuleret internetmiljø, hvor eleverne skal navigere rundt i teksten ved hjælp af links og faneblade ligesom på en rigtig hjemmeside og finde informationer til løsning af forskellige opgaver," fortæller lektor emeritus Jan Mejdning fra DPU, Aarhus Universitet, der står bag den danske del af ePIRLS. Selvom ePIRLS viser, at danske børn gennemsnitligt set er gode til at læse digitale tekster, er der en gruppe, som både har svært ved at læse på papir og på en skærm: 11 % af eleverne læser på lavt niveau eller derunder. I Sverige ses det samme billede som i Danmark, mens Norge har flere rigtig gode og færre udfordrede elever i onlinelæsning. "Det er i store træk de samme færdigheder, vi anvender, når vi læser på en skærm, som når vi læser på papir. Og der ikke noget i vores resultater, der tyder på, at man bliver bedre til at læse tekster på en skærm, jo mere man læser på skærme i dagligdagen. Derfor er det stadig de samme råd, der gælder, når børn skal lære at læse: De skal læse en masse bøger, og de skal læse om noget, de synes er interessant," siger Jan Mejdning.

NYE VEJE I SAMARBEJDET MELLEM SKOLENS FAGPROFESSIONELLE

Med skolereformen i 2014 blev der sat skub i samarbejdet mellem lærere, pædagoger og ledere, og nye former for samarbejde og nye måder at organisere samarbejdet på så dagens lys. Men hvad betyder det for de fagprofessionelles selvopfattelse? Hvordan styrker det deres kompetencer? Og hvilken effekt har det på elevernes trivsel og læring? Med en bevilling på 5 mio. kr. fra AP Møller Fondens folkeskolefondation i ryggen sætter Nationalt Center for Skoleforskning (NCS), Kronprins Frederiks Cen-

ter for Offentlig Ledelse og VIVE fokus på konsekvenser af og potentialer i de nye samarbejds- og organiseringsformer mellem skolens fagprofessionelle.

"Tiden er nu kommet til at se nærmere på, hvilken effekt disse samarbejder har i forhold til de fagprofessionelles selvopfattelse og kompetencer, kvaliteten af undervisningen og elevernes trivsel og læringsudbytte," siger Lars Qvortrup, professor på DPU, Aarhus Universitet, og tidligere leder af NCS, Nationalt Center for Skoleforskning.

FRITIDS- OG UNGDOMSKLUBBER ER ET HELLE FOR BØRN OG UNGE I UDSATTE BOLIGOMRÅDER

En ny undersøgelse fra DPU, Aarhus Universitet, har undersøgt fritids- og ungdomsklubbernes indsatser og betydning. Man har i mange år vidst, at fritids- og ungdomsklubber kan have en positiv betydning for børn og unge i udsatte boligområder. Særligt den internationale forskning har peget på vigtige resultater som fx mindre kriminalitet, og at flere børn fastholdes i deres skolegang og siden kommer videre i uddannelse eller arbejde i områder, hvor man har gode klubtilbud. Der har, indtil den nye undersøgelse blev offentliggjort, dog kun været relativt få danske undersøgelser, som på tværs af boligområder har kortlagt, hvilke indsatser klubberne iværksætter, og hvordan de unge oplever dem. "Klubpædagogerne har et fagligt stærkt fokus på, hvordan de kan hjælpe de unge til at få et fællesskab væk fra gaden og fra kriminalitet, styrke deres selvværd og

sikre, at de får nogle brede kompetencer, så de kan klare sig bedre i samfundet," siger Kirsten Elisa Petersen, der netop har afsluttet et stort forskningsprojekt om fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unge i udsatte boligområder. Undersøgelsen er gennemført i tre udsatte boligområder i forskellige dele af Danmark. Kirsten Elisa Petersen tilføjer, at klubberne i de udsatte boligområder, der har deltaget i forskningsprojektet, derfor har et dobbeltspor. "De laver alt det, vi forbinder med traditionel fritids- og klubpædagogik, dvs. aktiviteter som sport, musik, computere og generelle børne- og ungdomsfællesskaber. Men så gør de også en masse andre målrettede indsatser for de enkelte børn og unge. Det kan fx være hjælp til at finde et fritidsjob, eller, hvis en af de unge er meget glad for at spille fodbold, så at hjælpe den unge med at blive integreret i en rigtig fodboldklub uden for boligområdet."

FIND FORSKNINGSBASERET VIDEN

Husk, at du kan finde forskningsformidlende og videnskabelige artikler på dpu.au.dk/viden. Her kan du blive klogere på mere end 40 emner, fx folkeskole, dagtilbud, leg, mobning og positiv psykologi.

ABONNÉR PÅ DPU'S NYHEDSMAIL

Få nyheder og invitationer til arrangementer på DPU i din indbakke
[Tilmeld dig på dpu.au.dk/nyhedsmail](mailto:nyheds@mail.dpu.au.dk)

SPOT PÅ NY FORSKNING

KØNSFORDOMME SKABER COMPUTERULIGHEDER

Den skæve kønsfordeling på it-uddannelserne grundlægges allerede før de unge forlader folkeskolen. Det viser en ny international undersøgelse, som også slår fast, at de danske skoleelevers it-kompetencer generelt er i top.

På trods af at computere og informationsteknologier er mere udbredte end nogensinde, har den kønsmæssige ubalance på it-uddannelserne ikke rykket sig afgørende i årevis.

Kvindernes andel af ansøgerne udgør til sammen under 20 procent på landets universiteter inden for datalogi, datateknologi og softwareudvikling. Og det på trods af at der i de senere år er blevet iværksat en lang række initiativer, der skal få flere unge kvinder til at vælge datafag. Formentlig er der tale om en skævhed, som grundlægges meget tidligt. Det er en af konklusionerne i den nyeste internationale undersøgelse af skoleelevers it-kompetencer, ICILS 2018, som Nationalt Center for Skoleforskning (NCS) på DPU, Aarhus Universitet, har været med til at lave.

”Allerede i folkeskolen er der grundlæggende uligheder, når det kommer til piger og drenges indstilling til en fremtid inden for it-fagene og tillid til deres egne evner,” siger professor MSO Jeppe Bundsgaard, som har været leder af den danske del af undersøgelsen.

I 8. klasse håber 44 procent af drengene således på at finde et arbejde med avanceret it, mens det kun er 15 procent af pigerne. Og når det drejer sig om at studere noget med computere og it, så har 46 procent af drengene tanker om det mod kun 18 procent af pigerne. Allerede før eleverne forlader folkeskolen, er mønsteret med andre ord sådan, at blandt de elever, der overvejer en it-uddannelse, er to ud af tre drenge.

”De indsatser, der bliver sat i værk for at få flere kvinder ind på it-uddannelserne, er typisk rettet mod gymnasieelever og unge kvinder på sabbatår. Men ser vi på resultaterne af ICILS, bliver de muligvis iværksat en postgang for sent,” siger Jeppe Bundsgaard.

Undersøgelsen ICILS kortlægger og sammenligner kompetencer i datalogisk tænkning og computer- og informationskompetencer blandt 8.-klasse-elever i 12 forskellige lande. Den blev gennemført i 2018 for anden gang, og resultaterne blev offentliggjort i november 2019.

ICILS-undersøgelsen tester elevernes kompetencer gennem en række forskellige computerbaserede opgaver. Eksempelvis skal eleverne bl.a. gennemskue forsøg på at narre dem på nettet og vise, hvordan de kan arbejde med digitale kommunikationsværktøjer. Men samtidig spørges der i ICILS-undersøgelsen også ind til elevernes anvendelse af it i skolen og i fritiden og deres opfattelse

»Allerede i folkeskolen er der grundlæggende uligheder, når det kommer til piger og drenges indstilling til en fremtid inden for it-fagene og tillid til deres egne evner«

Jeppe Bundsgaard

af og indstilling til at arbejde med computere og informationsteknologi.

”Helt overordnet, så klarer danske elever sig rigtig fint, når man sammenligner med andre lande, og eleverne er tilmed blevet dygtigere siden den foregående undersøgelse for fem år siden,” fortæller Jeppe Bundsgaard.

Vi er de mest digitale

Danmark er da også det land i undersøgelsen, der anvender it mest i skolen, hvor det er dybt integreret i undervisningen. Der er mange digitale læremidler, og 70 procent af lærerne benytter it i undervisningen hver dag.

”Den store udbredelse afspejler både, at Folketinget og kommunerne har investeret meget i digitalisering i skolen, og at der samtidig har været en ret positiv interesse blandt mange lærere over for it,” siger Jeppe Bundsgaard.

Ser man på elevernes resultater inden for datalogisk tænkning, der i ICILS 2018 blev målt for første gang, så ligger de danske elever helt i top sammen med Sydkorea. Der er dog den væsentlige forskel, at hvor der er store interne forskelle mellem toppen og bunden hos de koreanske elever, så ligger de fleste danske elever i den midterste del.

Elevernes evne til datalogisk tænkning handler ikke kun om at kunne programmere eller kode, men om at kunne forstå, hvordan datalogiske systemer fungerer, og om at kunne løse problemer ude i den virkelige verden. Det handler om at se på elevernes evne til at planlægge og gennemføre systematiske interaktioner og til at kunne fortolke de output, som systemet giver. Helt konkret består testen blandt andet i, at eleverne skal programmere en drone til at bevæge sig ad en bestemt rute og vande og gøde jorden, og de skal identificere fejlene i en simpel, visuel algoritme.

”Danske elever har, ligesom de andre deltagende lande, ikke obligatorisk undervisning i fag, der kræver fokus på datalogisk tænkning, så det er bemærkelsesværdigt, at de gennemsnitligt er så dygtige. Det er ikke sådan, at man kan sætte dem til at programmere systemer ude i den virkelige verden, men de kan se mønstre i de ting, der skal foregå, og tage højde for dem i deres opgaveløsning,” siger Jeppe Bundsgaard og fortsætter:

”Det kan være et resultat af den styrkede it-indsats i skolen, men også af at datalogisk tænkning ikke kun handler om at have erfaring med at programmere computere. Det handler lige så meget om at kunne identificere problemer og udvikle løsninger, og det er de danske elever gode til.”

Når det drejer sig om at kunne bruge computerteknologier til at håndtere information og udveksle oplysninger, så er danske elevers gennemsnitlige niveau også signifikant bedre end niveauet blandt de andre landes elever. Der er også forholdsvis små forskelle i de danske elevers resultater, og elever, der kommer fra en svag social baggrund, klarer sig også relativt bedre i Danmark end i andre lande, selv om der også i Danmark kan ses store sociale forskelle i resultaterne.

Pigers tiltro er lav

Ser man på elevernes kompetencer, så er der en rimelig høj grad af lighed mellem drenge og piger i Danmark. Når det drejer sig om elevernes computer- og informationskompetence, ligger piger i Danmark gennemsnitligt en smule højere end drenge. Drengenes gennemsnit er 545 point, mens pigerne ligger 16 point højere. Andelen af de allerdygtigste drenge og de allerdygtigste piger er dog den samme, nemlig tre procent. Både drenge og piger ligger højere end for fem år siden, men der er nogenlunde samme forskel mellem kønnene som i 2013.

Når det derimod drejer sig om datalogisk tænkning, der er blevet målt for første gang, så er gennemsnittet for både drenge og piger præcis det samme på 527 point. Der er lidt flere drenge i den øverste del af skalaen (25 % mod 21 %), men også lidt flere drenge i nederste del (21 % mod 18 %).

”Drenge og piger i Danmark ligger begge på et højt niveau i ICILS 2018 sammenlignet med andre lande, og ser man på deres tiltro til egne evner i forhold til de basale aktiviteter, så er der ingen forskelle mellem kønnene. Men når det kommer til pigernes og drengenes tiltro til egne evner til tekniske aktiviteter, så viser der sig virkelig markante forskelle, og ICILS illustrerer, at vi har et

»Danske piger scorer højere end piger i nogen andre lande i ICILS, når det kommer til deres evner. Men deres selvbillede og selvsikkerhed, når det handler om it og computere, er samtidig den absolut ringeste«

Jeppes Bundsgaard

tankevækkende problem,” siger Jeppes Bundsgaard.

Basale aktiviteter omfatter i ICILS-undersøgelsen eksempelvis at kunne redigere dokumenter, fotografier og grafik, finde information på internettet, lave enkle diaspresentationer eller anvende regneark. De tekniske aktiviteter med en computer omfatter at optage og redigere videoer, skrive computerprogrammer eller apps, bruge grafisk software, producere musik eller redigere hjemmesider.

Drengenes tiltro til egne evner til basale aktiviteter ligger i gennemsnit på 51 point i undersøgelsen. Det er lige omkring det internationale gennemsnit på 50. Men pigernes gennemsnit ligger helt nede på 43 point. Blandt drengene vurderer 45 procent, at de ville kunne opsætte et LAN-netværk med computere, 21 procent, at de ville kunne lave et computerprogram eller en makro, og 32 procent, at de ville kunne opbygge eller redigere en hjemmeside. Blandt pigerne er de tilsvarende andele blot 6 procent, 4 procent og 19 procent.

Fordomme skaber faglighed

Forskellen mellem drenge og piger i Danmark, når det kommer til deres tiltro til egne evner i forhold til de tekniske computeraktiviteter, er ikke alene den største blandt alle de lande, der deltog i ICILS 2018, men pigerne har samtidig den ubestridt laveste tiltro til sig selv blandt alle de deltagende lande i undersøgelsen.

”For mig at se er der tale om nogle fordomme, som vi har som samfund, hvor vi fortæller piger, at teknologi ikke er noget for dem. Det er nogle fordomme, som sidder dybt. Og tilsyneladende endnu dybere i Danmark end

Både piger og drenge i Danmark har generelt gode it-kompetencer, men pigerne har mindre tiltro til egne evner end drengene.

i andre lande. Det er ikke pigerne, der bliver opfordret til at skille tingene ad eller installere programmet på mors computer. Det er drengene, der får den opfordring både i hjemmet og i skolen,” siger Jeppes Bundsgaard.

”Det handler ikke om, at vi skal ændre pigerne eller drengene, men om at vi skal begynde at ændre vores fordomme, så vi handler ens over for dem. Interesse for computere er ikke et eller andet medfødt træk, men derimod et socialt træk.”

Jeppes Bundsgaard peger eksempelvis på, at der i computerens barndom i USA var en relativt høj andel af kvindelige programmører. Kvindelige programmører spillede en væsentlig rolle, da der skulle udvikles software til Apollo Missionens måneraketter. Det var også kvinder, der var med til udviklingen af nogle af de første programmeringssprog som FLOW-MATIC, COBOL, og FORMAC i 1950’erne og 1960’erne.

Men hvor progressive modemagasinere som *Cosmopolitan* i 1967 kunne skrive om ’the

computer girls’ og udsigten til en lys fremtid for kvinderne inden for it og computer-programmering, så blev området i løbet af 1980’erne i stigende grad opfattet som et mandefag, og fra 1983 og frem faldt antallet af kvinder på it-uddannelserne i USA drastisk.

Den amerikanske forsker Elizabeth Ames har peget på, at en medvirkende årsag paradoksalt nok var udbredelsen af hjemmecomputere og konsolspil til en stadig større del af befolkningen. Da Commodore 64, Atari, ZX Spectrum og de øvrige hjemmecomputere blev populære i 1980’erne, så blev de nemlig først og fremmest markedsført over for drenge og unge mænd, og det havde en selvforstærkende effekt.

”Om en tilsvarende sammenhæng gør sig gældende i Danmark, kan vi ikke sige. Men ser man på datalogi på Københavns Universitet, så var hver fjerde dimittend i sidste halvdel af 1980’erne en kvinde, men herefter faldt andelen frem mod 2010 til blot det halve,” siger Jeppes Bundsgaard.

Så på trods af at computere og informations-teknologi blev udbredt til hele befolkningen og i dag er en central del af unges liv, så blev det samtidig sådan, at det i stigende grad var unge mænd, som dominerede på it-uddannelserne og på arbejdsmarkedet efterfølgende.

Fritidsmønstre bæres med

Ser man på resultaterne i ICILS 2018 af, hvad eleverne bruger computere og informationsteknologi til, så kunne noget af den samme problematik muligvis fortsat være i spil. Drengene bruger computere væsentligt oftere til en lang række bestemte gøremål på daglig eller ugentlig basis. Der er således en overvægt af drenge, der læser anmeldelser på internettet af ting, de måske vil købe, bruger hjemmesider eller onlinevideoer til at finde ud af, hvordan man gør nogle bestemte ting, og i særlig grad spiller spil.

Tilsvarende er der væsentligt flere drenge end piger, der dagligt eller ugentligt skriver computerprogrammer eller apps (14 procent

ICILS 2018

International Computer and Information Literacy Study (ICILS) 2018 er en international undersøgelse af computer- og informationskompetence og evne til datalogisk tænkning blandt skoleelever i 8. klasse.

Computer- og informationskompetence defineres som en persons evne til at anvende computere til at undersøge, skabe og kommunikere med henblik på hensigtsmæssig deltagelse i hjemmet, i skolen, på arbejdspladsen og i samfundet, mens kompetence i datalogisk tænkning defineres som en persons evne til at identificere de aspekter ved virkelige problemer, som er egnet til at blive formuleret datalogisk samt at vurdere og udvikle algoritmiske løsninger på disse problemer, så løsningerne kan behandles af en computer.

ICILS, der første gang blev gennemført i 2013, er organiseret af IEA – International Association for the Evaluation of Educational Achievement – det internationale netværk af universiteter og forskningsinstitutioner inden for uddannelsesforskning.

I den seneste undersøgelse deltog 12 lande i ICILS. Undersøgelsen gennemføres i Danmark af Nationalt Center for Skoleforskning, DPU, Aarhus Universitet. Undervisningsministeriet og Aarhus Universitet finansierer hver 50 procent af Danmarks deltagelse.

Medarbejdere fra Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation og Psykologi, og UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole, Center for Anvendt Skoleforskning, har bidraget til analyserne af undersøgelsen.

Læs mere om den danske ICILS-undersøgelse: www.projekter.au.dk/icils/

mod 6 procent), bruger tegne- eller grafisk software (14 procent mod 8 procent), opbygger og redigerer en hjemmeside (7 procent mod 2 procent) eller laver musik (9 procent mod 5 procent). Det er ganske vist et mindretal af eleverne, der dagligt eller ugentligt benytter computer til disse mere teknisk betonedede aktiviteter, men forskellen er ikke desto mindre markant.

Og ICILS viser, at det mønster bæres med ind i skolen. Drenge og piger bruger begge it til at søge information, til at samarbejde med andre elever og til at udfylde arbejdsark og øvelser. Men det er drengene, der oftest bruger programmeringssoftware til at løse

opgaver (23 procent mod 14 procent) eller lave videoproduktioner (13 procent mod 8 procent) i skolen.

”Der er et paradoks. Danske piger scorer højere end piger i nogen andre lande i ICILS, når det kommer til deres evner. Men deres selvbillede og selvsikkerhed, når det handler om it og computere, er samtidig den absolut ringeste, og ser vi på tallene, ser det ud som om, at der er en selvforstærkende effekt,” siger Jeppe Bundsgaard, og fortsætter:

”Det er parallelt med de resultater, som vi har set i forskellige internationale undersøgelser af børns læsning. Her er kønsforskellene bare de omvendte. Vi har set et gentagent mønster, hvor pigerne er bedre til at læse, men at de samtidig også både læser mere og er mere glade for at læse. Pigerne mødes med forventninger om, at de vil synes, det er spændende at læse, mens drengene skal ud og være vilde, fordi de ikke er i stand til at sidde stille. Med mindre det selvfølgelig handler om at kunne betjene en computer.”

Mønstre skal brydes

Jeppe Bundsgaard peger på, at der er behov for en massiv indsats, som bør starte, længe før eleverne når op i skolens ældste klasser. Det er de voksne, som skal lave noget om, og det handler både om hjemmet og skolen.

”Vi er nødt til at bryde det mønster, at når det er noget med computere, så forventer vi, at det er noget drenge kan og ikke piger. Det ville være godt, hvis piger anvendte computere til mere tekniske aktiviteter, og at det blev set som mere acceptabelt for piger, ligesom vi skal få flere drenge til at læse bøger,” siger Jeppe Bundsgaard.

”Men det er vigtigt, at vi gør det på en måde, hvor vi får brudt med kønsstereotyperne. Derfor er jeg også skeptisk over for nogle af de tiltag, hvor man prøver at gøre it mere interessant for skolepiger ved at lave computerklubber, hvor indholdet handler om det, man tror er typiske pigeting som makeup og tøj. Her tror jeg, at man tager fejl. Der er et behov for at fjerne fordomme, ikke for at understøtte dem ved at fastholde piger og drenge i helt traditionelle roller.” ■

JEPPE BUNDSGAARD er professor MSO på DPU, Aarhus Universitet, og national forskningskoordinator af den danske del af ICILS. Han forsker i læsning og danskdidaktik, it-didaktik og brugen af nationale test i skolen. Han underviser på Kandidatuddannelsen i didaktik.

DER ER BRUG FOR TEKNOLOGIFORSTÅELSE

Alle bør udvikle teknologiforståelse i et samfund, der er stærkt præget af digitalisering og data. Det er en almindendannende opgave, som bør starte i skolen.

Af ELISA NADIRE CAELI

I 1500-tallet begyndte de første danske skoler at undervise i læsning af danske tekster, der blev oprettet skrive- og regneskoler, og et par hundrede år senere blev undervisningen i disse skoler gratis, så alle børn kunne deltage. Færdigheder i at kunne læse, skrive og regne var vigtige forudsætninger for udvikling af indsigt og for at kunne deltage aktivt i samfundet.

De seneste 50 år har samfundet ændret sig drastisk i takt med udviklingen af digitale teknologier. Der findes næppe den elev eller studerende, der ikke anvender digitale enheder i løbet af dagen. Med vores smartphones er vi altid online. De følger os – bogstavelig talt – i lommen. Adskillige apps løser lynhurtigt problemer for os, som vi tidligere foretog manuelt. De hjælper os for eksempel med at finde den hurtigste rute, finde de bedste tilbud, udveksle penge eller læse nyheder højt for os. Samtidig lagrer de en masse data om os. Hvor vi er hvornår. Hvad vi laver. Hvem

vi snakker med. Hvad vi snakker om. Hvad vi interesserer os for. Og hvad der sandsynligvis vil interessere os i fremtiden. Vores digitale data bidrager til Googles, Facebooks, Amazons og mange flere softwarevirksomheders forsyningskæder. De bidrager også med information, der eksempelvis kan afhjælpe sygdomme. På godt og på ondt indvirker de på vores liv. Udviklingen nødvendiggør, at vi som samfundsborgere udvikler andre kompetencer end for 500 år siden.

Folkeskolens formål er blandt andet at ”forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre”. Hvis vi skal leve op til dette formål i et samfund, der er præget af digitalisering, og hvor digitale teknologier er indlejret i stort set alt, hvad vi foretager os, bør alle udvikle teknologiforståelse.

Forståelse frem for blot brug

I mere end et halvt århundrede har eksperter på området, såsom Danmarks første professor i datalogi Peter Naur, opfordret til, at forståelse for programmering af computere bør

bringes ind i den almene uddannelse. Magten over et digitaliseret – eller *datamatiseret*, som han kaldte det – samfund ligger hos dem, der forstår, hvordan det virker. Uden denne forståelse er demokratiet i fare, advarede han. I midten af 1960’erne påpegede han, at udvikling af en sådan forståelse netop må indgå på linje med læsning, skrivning og regning – som almindendannende færdigheder for at virke i samfundet – men ikke med sigte på at blive specialist såsom programmør eller tekniker.

Fagfolk og didaktikere arbejdede i 1970’erne på et fag, hvor elever blandt andet skulle udvikle sådanne datalogiske kompetencer (faget *datalære*), men det kom kun på skemaet som valgfag, og da computere begyndte at rykke ind i klasseværelserne i 1980’erne og 1990’erne, begyndte fokus i højere grad at flytte sig til at lære at betjene maskinerne som brugere fremfor at lære at forstå, hvordan de virkede, og hvordan man kunne udvikle programmer til dem. I dag er vi tilbage ved debatten om, at børn skal udvikle datalogiske kompetencer. De skal udvikle forståelse for digitale teknologier og

brug af data fremfor blot at lære at bruge en computer. Både så de kan deltage i udviklingen, men også så de kan blive i stand til at forstå digitale teknologiers betydning og agere meningsfuldt i samfundet. Indtil videre har Undervisningsministeriet igangsat et treårigt forsøg på 46 skoler, hvor teknologi-forståelse afprøves som selvstændigt fag og som faglighed i udvalgte fag. Det indgår altså endnu ikke i grundskolens fagrække som et obligatorisk fag for alle.

Godt – men stadig lang vej

I 2018 undersøgte man i det internationale studie ICILS danske elevers teknologiforståelse, mere specifikt 8.-klasse-elevers computer- og informationskompetencer samt kompetencer i datalogisk tænkning. Computer- og informationskompetence defineres som ”en persons evne til at anvende computere til at undersøge, skabe og kommunikere med henblik på hensigtsmæssig deltagelse i hjemmet, i skolen, på arbejdspladsen og i samfundet”, mens kompetence i datalogisk tænkning defineres som ”en persons evne til at identificere de aspekter ved virkelige problemer, som er egnet til at blive formuleret datalogisk, samt at vurdere og udvikle algoritmiske løsninger på disse problemer, så løsningerne kan behandles af en computer”.

Resultaterne er netop blevet offentliggjort, og på sin vis er de positive. Der er fremgang siden sidste ICILS-undersøgelse i 2013, og de danske elever ligger helt i top i en sammenligning med de andre deltagende lande. Men det er ikke ensbetydende med, at elevernes kompetencer er tilstrækkelige. Danske elever er som nævnt ikke blevet undervist i teknologiforståelse som en obligatorisk del af deres uddannelse, ligesom de andre deltagende landes elever heller ikke er det. Resultatet er derfor udtryk for, hvordan eleverne har klareret sig enten helt uden undervisning i det, de er blevet vurderet i, eller med undervisning på skoler eller læreres egne initiativer.

Når det gælder computer- og informationskompetencer ligger en overvejende del af de danske elever på informationskompetence-niveau 2 ud af 4. Det betyder ifølge undersøgelsens resultatnotat, at de sandsynligvis ikke er i stand til at gennemskue forholdsvis åbenlyse forsøg på at narre dem på nettet, at de næppe forholder sig kritisk til forudsætninger og interesser hos producenter af indhold, og at de ikke i tilstrækkelig høj grad kan tilrettelægge information, der retter sig imod en given målgruppe.

Når det gælder datalogisk tænkning, placerer de danske elever sig overvejende på det

»Der findes næppe den elev eller studerende, der ikke anvender digitale enheder i løbet af dagen«

Elisa Nadire Caeli

midterste interval af tre. Det vil blandt andet sige, at de viser forståelse for, at datalogiske beregninger kan anvendes til praktisk løsning af problemer i den virkelige verden. Forskellen mellem det midterste og det nederste interval er overordnet set, at elever, der placerer sig i det nederste interval, overvejende har udviklet mere færdigheds- og brugsorienterede kompetencer, mens forskellen mellem det midterste og det øverste interval overordnet set er, at elever på det øverste interval i tillæg kan generalisere deres datalogiske løsninger på problemer, så de altså kan overføre dem på andre problemer, samt at de besidder metakognitive kompetencer til at forklare dele af deres problemløsningsproces. Det kan de danske elever i overvejende grad ikke.

Bør være obligatorisk

I foråret 2018 – perioden hvor undersøgelsen blev gennemført – talte jeg med nogle 8.-klasse-elever om deres forståelse for brug af apps og de data, deres smartphones indsamler om dem. Jeg spurgte blandt andet ind til, om noget kunne få dem til ikke at ville downloade en app. En elev svarede, at han ikke havde noget at skjule, og hvad var det værste, der kunne ske? En målrettet annonce? En anden vidste slet ikke, at data om hende fra for eksempel Facebook blev brugt til noget, men hun syntes, det var smart med målrettede annoncer, hvor systemet havde fundet ens interesser. En tredje elev var mere skeptisk og syntes, at det på en måde var lidt skræmmende, at alt blev brugt og nærmest lyttet til.

I samme periode udgav Undervisningsministeriet en rapport om styrkelse af dataetik og it-sikkerhed, hvor det blandt andet fremgik, at ”børn og unge er mere opmærksomme på at beskytte personfølsomme oplysninger som f.eks. navn og kontooplysninger, end at beskytte data, der fortæller om deres adfærd på nettet, som eksempelvis kan bruges af virksomheder til markedsføring”. De havde en oplevelse af kontrol over de

data, de delte, men den følelse handlede blot om kontrol over deres eget input – dvs. dét, de lagde op. Opfattelsen tog altså ikke højde for, at man ”ikke altid kan styre, hvad disse oplysninger bliver brugt til af andre (output)”. Derudover syntes de heller ikke at være opmærksomme på, at ”forskellige apps kan lytte med og filme, uden man tænker over det”, og en stor del beskyttede ikke deres data og bekymrede sig heller ikke om det.

Der er gang i mange spændende initiativer på dette fagområde, men udelukkende på forsøgsbasis eller på skolernes egne initiativer. Det er således temmelig tilfældigt, om eleverne bliver undervist i faget, og hvilke dele af faget de i så fald bliver undervist i. Og det er temmelig tilfældigt, om skolerne har lærere med de rette faglige kvalifikationer og overskud til at varetage et fagfelt i udvikling, som ingen rigtigt er uddannet til at varetage. Men det er væsentligt, at vi får inkluderet teknologiforståelse i folkeskolens obligatoriske fagrække, for at herredømmet over computerne og deres anvendelse med Naurs ord ”kommer til at ligge, hvor det bør: hos os alle”. ■

Kilder

J. Bundsgaard, J., S. Bindslev, E. N. Caeli, M. Pettersson & A. Rusmann: Danske elevers teknologiforståelse. Resultater fra ICILS-undersøgelsen 2018. Aarhus Universitetsforlag, 2019

E. N. Caeli & J. Bundsgaard: Lever dit databillede op til samfundets skønhedsideal? Videnskab.dk's Forskerzonen, 29.11.2018

E. N. Caeli & J. Bundsgaard: Datalogisk tænkning og teknologiforståelse i folkeskolen tur-retur. Tidsskriftet Læring Og Medier (LOM), 11, 2019

Interview med Shoshana Zuboff. DR2 Deadline, 29. september 2019

P. Naur: Datamaskinerne og samfundet. Munksgaard, 1967

P. Naur: Demokrati i datamatiseringens tidsalder. Kriterium, 3. årg., nr. 5 - juni 1968

P. Naur: Plan for et kursus i datalogi og datamatik. Regnecentralen, 1966

Betænkning om EDB-undervisning i det offentlige uddannelsessystem. Undervisningsministeriet, 1972

Styrkelse af dataetik og it-sikkerhed på undervisningsområdet. Undervisningsministeriet, 2018

ELISA NADIRE CAELI er ph.d.-studerende på DPU, Aarhus Universitet og læreruddannelsen, Københavns Professionshøjskole, hvor hun forsker i elevers udvikling af datalogisk tænkning og teknologiforståelse.

VIL DU HAVE ASTERISK I ØRET?

Du kan lytte til udvalgte artikler fra magasinet og anden nyttig forskningsviden fra DPU, Aarhus Universitet på

[DPU.AU.DK/PODCAST](https://dpu.au.dk/podcast)

DPU
AARHUS UNIVERSITET